

Республикалық ғылыми-танымдық, педагогикалық журналы

ҰСТАЗ МҰРАСЫ

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігіне тіркеліп №37-2024-0504751 Б.Алтысарин атындағы Ұлттық білім академиясының сараптама 2024 жылғы Қазақстандағы ұсынылған басылымдарының тізіліміне енген ISSN:2724-05047485

№77 (қазан айы) 2026 жыл

Сұйеуова Айсұлу Нышанбайқызы

Жетісай ауданының мамандандырылған

"Дарын" мектеп-интернаты" КММ

Тәрбиеші

Республикалық ғылыми-танымдық, педагогикалық журнал

Ұстаз мұрасы

5-қазан 2026 жыл №77

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігіне тіркеліп
№ЗТ-2026-0504751

Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының сайтында
2026 жылы 20-қаңтарда зерттеу қызметін жариялау үшін ұсынылатын
басылымдар тізіміне енген
№ЗТ-2026-05047485

<https://www.uba.edu.kz/storage/app/media/TIZIM%2021.01.2026%202026%202026.pdf>

Қазақстан Республикасы Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінің
ақпарат комитетінің мерзімді баспасөз басылымын, ақпарат агенттігін және
желілік басылымды есепке қою туралы KZ68VPY00107154 куәлігі берілген.

Шығу жиілігі: айына 3 рет жарық көреді
Материалдар қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде қабылданады.
Жарияланған фактілер мен мәліметтердің дұрыстығына автор жауапты.

Меншік иесі: «Білім шуағы» Республикалық ғылым мен білімді қолдау орталығы
«Ұстаз мұрасы» журналы

Бас редактор: Уразбаева Нургул Назаркуловна
+77711410882

Бас редактор: Уразбаева Нургул Назаркуловна

Редакциялық алқаның құрамы:

Оракова Амангул Шахарбековна, Абай атындағы Қазақ Ұлттық университеті педагогика және психология кафедрасының доценті, педагогика ғылымдарының кандидаты, Бельгия Жоғары мектебінің Гонорар профессоры, Халықаралық Ақпараттандыру Академиясының академигі

Наметкулова Фарида Джанузаковна, Абай атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Математиканы, физиканы және информатика кафедрасы, Математиканы, физиканы және информатиканы оқыту әдістемесі кафедрасының аға оқытушысы, педагогика ғылымдарының кандидаты

Мейрбеков Мырзабай Балтабаевич, Тарих ғылымының кандидаты, Ж.Ташенов атындағы университетінің аға оқытушысы

Спатаева Бакытгул Курбановна, Оқу-ағарту министрлігінің әдіскері, қазақ тілі мен әдебиеті магистрі, педагог-шебер

Молдадосова Алтынай Кайыповна. Тарих магистрі, “Ыбырай Алтынсарин” медалінің иегері, “Үздік ұстаз”-2020, педагог-шебер

Пазылова Алтынай Абуовна, “Ыбырай Алтынсарин” медалінің иегері, “Үздік ұстаз”-2021, педагог-шебер, 2024 жылғы “Қазақстан Мұғалімі” Ұлттық Сыйлығының ТОП-50 финалисті

Имадуллаев Олжас Раимбекович, “Үздік ұстаз”-2024, педагог-шебер

Уразбаева Айгул Назаркуловна, Математика магистрі, Педагог-шебер

Уристов Галымжан Маханбетович, Педагог-шебер

Техникалық редактор: Уристов Галымжан Маханбетович

Жауапты хатшы: Уразбаева Нургул Назаркуловна

Редакцияның мекен-жайы:

Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы

Төле би көшесі 298/3, 7 индекс: 050031

МЕКТЕП-ИНТЕРНАТТАҒЫ ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫ: ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУ МЕН ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕЛУ

Сүйеуова Айсұлу Нышанбайқызы
*Жетісай ауданының мамандандырылған
"Дарын" мектеп-интернаты" КММ
Тәрбиеші*

Аннотация. Мақалада мектеп-интернат жағдайындағы тәрбие жұмысының оқушы тұлғасын қалыптастырудағы орны, оның рухани-адамгершілік, әлеуметтік, психологиялық және мәдени дамуына әсері қарастырылады. Интернаттық ортада білім алатын балалар үшін тәрбие жұмысының тек күн тәртібін ұйымдастырумен шектелмей, олардың дербестігін, жауапкершілігін, қарым-қатынас мәдениетін, қоғамдық ортаға бейімделуін және өмірлік құзыреттерін дамытуға бағытталуы қажеттігі айқындалады. Сонымен қатар тәрбиешінің бала өміріндегі рөлі, мектеп пен отбасы арасындағы байланыс, ұжымдық тәрбиенің маңызы, әлеуметтік дағдыларды дамыту жолдары және оқушының жеке ерекшелігін ескере отырып жүргізілетін жүйелі жұмыстың тиімділігі сөз болады. Мақаланың негізгі мақсаты – мектеп-интернаттағы тәрбие жұмысын тұлғалық даму мен әлеуметтік бейімделудің маңызды факторы ретінде көрсету және тәрбие үдерісін ұйымдастырудағы педагогикалық ұстанымдарды саралау.

Қазіргі қоғамда білім беру үдерісінің мақсаты тек оқушыға белгілі бір көлемде білім беру емес, сонымен бірге оны әлеуметтік ортада өз орнын таба алатын, жауапкершілігі жоғары, рухани тұрғыдан кемел, еңбекқор, мәдениетті және өзіндік көзқарасы қалыптасқан тұлға ретінде тәрбиелеу болып табылады. Әсіресе мектеп-интернат жағдайында тәрбиеленетін оқушылар үшін бұл міндеттің маңызы ерекше. Себебі интернаттағы бала күннің көп бөлігін мектеп қабырғасында, тәрбиеші мен қатарластарының ортасында өткізеді. Оның күнделікті өмір салты, тәртібі, өзара қарым-қатынасы, бос уақытын өткізуі, өзін-өзі күтуі мен қоғамдық ортадағы мінез-құлқы педагогикалық ықпал арқылы қалыптасады. Сондықтан мектеп-интернаттағы тәрбие жұмысы оқушының жан-жақты дамуына тікелей әсер ететін күрделі әрі жауапты педагогикалық үдеріс болып саналады.

Мектеп-интернаттағы тәрбиенің басты ерекшелігі – оқу мен тәрбиенің өзара тығыз байланыста жүзеге асуы. Күндіз оқушы білім алса, сабақтан кейінгі уақыт оның тәрбие кеңістігіне айналады. Бұл кеңістікте баланың мінезі, әдеті, жауапкершілігі, өзіне және өзгеге деген қарым-қатынасы айқын көрінеді. Тәрбиеші әр оқушының психологиялық ерекшелігін, темпераментін, қызығушылығын, қабілетін, әлеуметтік жағдайын, отбасылық тәрбиесін және құрдастарымен қарым-қатынасын ескеруі тиіс. Өйткені әр бала бірдей емес, әрқайсысының ішкі дүниесі, сезімі, қажеттілігі, қоршаған ортаға бейімделу деңгейі де әртүрлі болады. Тәрбие жұмысының нәтижелі болуы үшін тәрбиеленушіні дайын қалыпқа салуға тырыспай, оның жеке мүмкіндігін ашуға жағдай жасау маңызды.

Интернаттағы бала үшін тәрбиеші тек тәртіпті қадағалайтын педагог емес. Ол оқушыға бағыт беретін кеңесші, күнделікті өмірде қолдау көрсететін тәлімгер, кей жағдайда ата-ананың мейірімі мен қамқорлығын толықтыра алатын тұлға. Тәрбиешінің әрбір сөзі, мінез-құлқы, қарым-қатынас мәдениеті, әділдігі мен талапшылдығы оқушы санасына әсер етеді. Сондықтан тәрбиеші педагогикалық әдепті, сабырлылықты, баланы тыңдай білуді және сенімді қарым-қатынас орнатуды негізгі ұстаным ретінде қарастыруы қажет. Бала өзін қауіпсіз сезінген ортада ғана еркін сөйлейді, ойын ашық жеткізеді, қиындықтарын жасырмайды және үлкендердің кеңесін қабылдауға бейім болады.

Тұлғалық даму ұғымы оқушының өзін тануы, өз мүмкіндігін бағалауы, мінезін реттей алуы, мақсат қоя білуі, жауапкершілік қабылдауы және өмірлік таңдау жасауға дайын болуы сияқты көптеген қасиеттерді қамтиды. Интернаттағы тәрбие жұмысы осы қасиеттердің қалыптасуына қолайлы мүмкіндік береді. Мәселен, күн тәртібін сақтау, өз бөлмесін таза ұстау, жеке заттарына ұқыпты қарау, уақытты тиімді пайдалану, оқу тапсырмаларын өздігінен орындау, қоғамдық жұмыстарға қатысу оқушыда тәртіп пен дербестікті қалыптастырады. Ал ұжымдық іс-шараларға қатысу, бірге еңбек ету, ортақ шешім қабылдау, жолдасына көмектесу, пікір алмасу сияқты әрекеттер баланың әлеуметтік тәжірибесін молайтады.

Мектеп-интернат жағдайында оқушының дербестігін қалыптастыру аса маңызды. Себебі бала үнемі дайын көмекке сүйеніп үйренсе, өздігінен шешім қабылдау қабілеті жеткілікті дамымайды. Сондықтан тәрбиеші оның жас ерекшелігіне сай міндеттерді өз бетінше орындауына мүмкіндік беруі керек. Мысалы, күн тәртібін жоспарлау, өзінің оқу құралдарын реттеу, бөлмедегі тазалыққа жауап беру, кезекшілік атқару, қоғамдық шараларды ұйымдастыруға қатысу, шығармашылық тапсырмаларды орындау оқушының бойында өз күшіне сенімділікті арттырады. Бұл әрекеттер қарапайым болып көрінгенімен, болашақта баланың жауапты азамат болып қалыптасуына негіз болады.

Әлеуметтік бейімделу – тұлғаның қоғамда қабылданған мінез-құлық нормаларын меңгеруі, адамдармен тиімді қарым-қатынас орнатуы, жаңа ортаға икемделуі және қоғамдық талаптарға сәйкес әрекет ете білуі. Мектеп-интернатта бұл үдеріс күнделікті қарым-қатынас барысында үздіксіз жүзеге асады. Бір бөлмеде бірнеше баланың тұруы, ортақ кеңістікті пайдалану, тәртіп ережелерін сақтау, бір-бірінің ерекшелігін

қабылдау, жеке мүддені ұжым мүддесімен үйлестіру әлеуметтік дағдыларды дамытады. Осындай ортада оқушы төзімді болуға, өзгені құрметтеуге, ортақ мәселелерді келісім арқылы шешуге үйренеді.

Алайда әлеуметтік бейімделу үдерісі әр балада әртүрлі жүреді. Кейбір оқушы жаңа ортаға тез үйреніп, құрдастарымен еркін қарым-қатынас орнатса, енді бірі тұйықтық танытып, өзін жалғыз сезінуі мүмкін. Ата-анадан алыстау, жаңа тәртіпке бағыну, бейтаныс адамдармен бірге өмір сүру балаға психологиялық салмақ түсіреді. Сондықтан алғашқы кезеңде тәрбиешінің қолдауы өте маңызды. Жаңа келген оқушыны ұжымға таныстыру, оған интернат ережесін түсінікті түрде жеткізу, сенімді жолдас табуға көмектесу, қызығушылығына сәйкес үйірме мен іс-шараларға тарту бейімделу кезеңін жеңілдетеді. Тәрбиеші мұндай жағдайда баланың сыртқы мінез-құлқына ғана емес, оның көңіл күйіне, ішкі алаңдаушылығына, өзіне деген сеніміне де назар аударуы қажет.

Интернаттағы тәрбие жұмысында ұжымның рөлі ерекше. Бала өз ортасында қалыптасады. Егер ұжымда сыйластық, өзара көмек, жауапкершілік және әділдік қағидалары орнықса, бұл әр оқушының мінезіне оң әсер етеді. Ал келемеждеу, шеттету, күш көрсету, орынсыз бәсекелестік белең алған ортада баланың психологиялық қауіпсіздігі бұзылады. Сондықтан тәрбиеші топтағы эмоционалдық ахуалды үнемі бақылап, балалар арасындағы қарым-қатынасты реттеп отыруы тиіс. Қандай да бір келіспеушілік туындаған жағдайда мәселені тек жазалау арқылы шешу дұрыс нәтиже бермейді. Керісінше, балаларды бір-бірін тыңдауға, өз қателігін түсінуге, кешірім сұрауға, ортақ келісімге келуге үйрету тәрбиелік тұрғыдан әлдеқайда тиімді.

Тәрбие үдерісінде оқушының өзіндік пікірін құрметтеу де маңызды. Қазіргі бала ақпаратты көп қабылдайды, қоғамдағы өзгерістерді тез байқайды және өз ойын ашық айтуға ұмтылады. Осындай жағдайда педагог тек талап қоюшы емес, оқушымен диалог жүргізе алатын тұлға болуы керек. Тәрбиеші балалардың ұсынысын тыңдап, кейбір іс-шараларды олардың бастамасымен ұйымдастырса, оқушы өзін мектеп өмірінің белсенді мүшесі ретінде сезінеді. Бұл оның жауапкершілігін арттырып қана қоймай, көшбасшылық қасиетін, ұйымдастырушылық қабілетін және шығармашылық белсенділігін дамытады.

Мектеп-интернаттағы тәрбие жұмысының маңызды бағыттарының бірі – оқушының рухани-адамгершілік қасиеттерін дамыту. Білімді, қабілетті болу жеткіліксіз, егер адамда мейірімділік, адалдық, еңбекқорлық, үлкенді құрметтеу, кішіге қамқорлық, әділдік, жауапкершілік сияқты қасиеттер болмаса, оның қоғамға бейімделуі де толыққанды болмайды. Сондықтан күнделікті тәрбиелік әрекеттерде адамгершілік құндылықтарды нақты мысалдармен түсіндіру қажет. Үлкенге сәлем беру, досына көмектесу, ортақ мүлікке ұқыпты қарау, кезекшілік міндетін адал орындау, өзгенің еңбегін бағалау сияқты қарапайым әрекеттер адамгершілік тәрбиесінің өмірлік көрінісі болып табылады.

Тәрбие жұмысы арнайы өткізілетін тәрбие сағаттарымен ғана шектелмеуі тиіс. Нағыз тәрбие күнделікті өмірде, қарапайым жағдайда жүзеге асады. Асханада тәртіп сақтау, бөлмені таза ұстау, кітапханадағы мәдениет, спорттық жарыста қарсыласын құрметтеу, қоғамдық орында өзін ұстай білу, кішіге көмектесу, үлкеннің ақылын тыңдау – мұның бәрі тәрбие үдерісінің құрамдас бөлігі. Тәрбиеші әр жағдайды тәрбиелік мүмкіндік ретінде пайдалана білсе, баланың бойында жақсы қасиеттер біртіндеп тұрақты мінезге айналады.

Оқушының тұлғалық дамуына оның өзін-өзі бағалауы да айтарлықтай әсер етеді. Кейде жасөспірім өз қабілетіне күмәнданып, жетістігін бағаламай, өзгені өзінен жоғары қоюы немесе керісінше өзін тым жоғары бағалауы мүмкін. Мұндай жағдайда тәрбиешінің міндеті – баланың нақты мүмкіндігін дұрыс бағалауға көмектесу. Оқушының жетістігін дер кезінде атап өту, сәтсіздік кезінде оны кемсітпей, қатесін түзету жолын көрсету, еңбегін бағалау баланың өзіне деген сенімін қалыптастырады. Өзін құрметтей алатын бала өзгелерді де құрметтеуге бейім келеді. Сондықтан тәрбиеші баланың кемшілігіне ғана назар аудармай, оның жақсы қасиетін көре білуі қажет.

Сонымен қатар интернаттағы тәрбие жұмысында тәртіп пен талаптың орны ерекше. Бірақ талап қою баланың қадір-қасиетін төмендету арқылы емес, түсіндіру, сенім білдіру және жауапкершілік жүктеу арқылы жүзеге асуы тиіс. Қатаң бақылау қысқа мерзімде тәртіп орнатуы мүмкін, алайда оқушының ішкі жауапкершілігін қалыптастырмайды. Ал тәртіптің не үшін қажеттігін түсінген бала ережені сыртқы қысымнан емес, саналы түрде орындауға дағдыланады. Сондықтан тәрбиешінің негізгі мақсаты – баланы үнемі бақылауда ұстайтын емес, бақылаусыз жағдайда да дұрыс әрекет жасай алатын тұлға етіп тәрбиелеу.

Мектеп-интернаттағы тәрбие жұмысының нәтижелі болуы көбіне оқушының күнделікті өмірін мазмұнды ұйымдастыруға байланысты. Сабақтан тыс уақытты тиімді пайдалану баланың тұлғалық қасиеттерін дамытуға, жаңа қызығушылықтарын қалыптастыруға, шығармашылық әлеуетін ашуға және әлеуметтік белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді. Егер бос уақыт мақсатсыз өтсе, оқушының енжарлығы артып, түрлі жағымсыз әдеттерге бейімделу қаупі туындауы мүмкін. Сондықтан тәрбиеші әр тәрбиеленушінің жас ерекшелігін, қызығушылығын және қабілетін ескере отырып, бос уақытты спорттық, танымдық, шығармашылық, еңбек және мәдени бағыттағы жұмыстармен үйлестіруі қажет. Мұндай әрекеттер баланың тек уақытын тиімді өткізуіне ғана емес, өз ортасында белсенді болуына, жаңа дағдылар игеруіне, өзін әр қырынан танытуына жағдай жасайды.

Әсіресе шығармашылық іс-шаралар оқушының ішкі дүниесін ашуға үлкен мүмкіндік береді. Ән айту, сурет салу, қолөнермен айналысу, көркем әдебиет оқу, сахналық қойылымдарға қатысу, пікірталас ұйымдастыру немесе түрлі жобалар дайындау барысында бала өз ойын еркін жеткізуді, көпшілік алдында сөйлеуді, өзіндік көзқарасын қорғауды үйренеді. Шығармашылық орта балаға эмоционалдық еркіндік береді. Кейде күнделікті әңгімеде ойын ашық айта алмайтын оқушы сурет, өлең, музыка немесе рөлдік әрекет арқылы өзінің сезімін

жеткізе алады. Тәрбиеші осы ерекшелікті байқап, баланың қабілетін қолдаса, оның өзіне деген сенімі артып, тұлғалық дамуына жағымды ықпал етеді.

Спорттық және қимыл-қозғалысқа негізделген тәрбиелік жұмыстардың да маңызы жоғары. Спорт баланың денсаулығын нығайтумен қатар, ерік-жігерін, төзімділігін, тәртібін және мақсатқа ұмтылысын қалыптастырады. Командалық жарыстарға қатысу оқушыны серіктесіне сенуге, ортақ мақсат үшін әрекет етуге, жеңісті сабырмен қабылдауға және жеңілістен сабақ алуға үйретеді. Бұл қасиеттер әлеуметтік бейімделудің маңызды көрсеткіштері болып табылады. Өйткені өмірде әр адам түрлі ортада басқа адамдармен бірлесіп жұмыс істеуге, ортақ шешім қабылдауға және жеке мүддесін ұжымдық жауапкершілікпен үйлестіруге мәжбүр болады. Осындай қабілеттердің негізі мектеп жасында қалыптасады.

Еңбек тәрбиесі де интернат жағдайында оқушыны өмірге бейімдеудің маңызды құралы болып табылады. Бала өзіне қызмет көрсетуді, айналасын ретке келтіруді, ортақ мүлікке ұқыпты қарауды және еңбектің нәтижесін бағалауды күнделікті тәжірибе арқылы үйренеді. Кезекшілік, бөлме тазалығына жауап беру, гүлдерді күту, кітаптарды реттеу, түрлі қайырымдылық немесе экологиялық акцияларға қатысу сияқты жұмыстар арқылы оқушыда еңбекке құрмет сезімі қалыптасады. Еңбекке араласқан бала кез келген нәтижеге күш жұмсау арқылы жететінін түсінеді. Бұл оның өмірдегі жауапкершілігін арттырып, дайын нәрсені ғана күтетін тұтынушылық көзқарастан сақтайды.

Мектеп-интернаттағы тәрбие жұмысында ұлттық құндылықтарға сүйенудің де тәрбиелік маңызы зор. Ұлттық тәрбие баланың туған тіліне, тарихына, салт-дәстүріне, мәдени мұрасына және елдік құндылықтарға құрметін қалыптастырады. Өз халқының рухани мұрасын таныған оқушы өзінің кім екенін, қандай мәдени ортаға жататынын терең түсінеді. Бұл оның ұлттық болмысын нығайтып қана қоймай, өзге мәдениеттерді де сыйлауға үйретеді. Наурыз мерекесін мазмұнды өткізу, ұлттық ойындарды ұйымдастыру, халық ауыз әдебиетін насихаттау, ұлттық қолөнерге баулу, үлкендердің өнегелі әңгімесін тыңдау, тарихи тұлғалардың өмір жолын таныстыру сияқты жұмыстар тәрбиеленушілердің рухани дүниесін байытады.

Ұлттық тәрбиенің өзегі – үлкенді сыйлау, кішіге қамқор болу, қонақжайлық, бауырмалдық, ар-ұят, намыс, аманатқа адалдық, ел мен жерге құрмет секілді құндылықтар. Бұл қасиеттерді тек сөзбен түсіндіру жеткіліксіз. Олар күнделікті әрекетте көрініс табуы тиіс. Мәселен, үлкеннің сөзін бөлмеу, жолдасының жағдайын түсіну, ортақ затты бүлдірмеу, берілген тапсырманы жауапкершілікпен орындау, әлсізге көмектесу сияқты қарапайым дағдылар ұлттық және жалпыадамзаттық тәрбиенің нақты көрінісі болып табылады. Осындай ұстанымдарды интернат өміріне жүйелі енгізу баланың мінез-құлқына тұрақты әсер етеді.

Қазіргі уақытта мектеп-интернаттағы тәрбие жұмысы цифрлық ортаның ықпалын да ескеруі тиіс. Балалар интернеттен үлкен көлемде ақпарат алады, әлеуметтік желілерді пайдаланады, түрлі бейнематериалдар мен ойындарға қызығады. Бұл құбылысты толықтай тыйым салу арқылы шешу мүмкін емес. Керісінше, оқушыға цифрлық мәдениетті дұрыс меңгерту қажет. Ақпаратты тексеру, жалған мәліметтен сақтану, интернеттегі әдеп нормаларын сақтау, жеке деректерді қорғау, экран алдында өткізетін уақытты реттеу сияқты дағдылар қазіргі тәрбиенің жаңа міндеттерінің біріне айналды. Тәрбиеші оқушыға интернетті тек ойын-сауық құралы емес, білім алу, өзін дамыту, шығармашылық ізденіс жасау мүмкіндігі ретінде қолдануды үйретуі керек.

Әлеуметтік желідегі қарым-қатынастың да бала психологиясына ықпалы бар. Кейбір оқушылар өздерін өзгелермен салыстырып, сыртқы бағалауға тәуелді болуы немесе желідегі келеңсіз пікірлерден эмоционалдық күйзеліске түсуі мүмкін. Сондықтан тәрбиеші балалармен цифрлық қауіпсіздік, желідегі мәдениет, кибербуллинг және жауапты коммуникация жөнінде тұрақты әңгіме жүргізгені дұрыс. Оқушы кез келген виртуалды әрекеттің де нақты салдары болатынын түсінуі қажет. Интернетте жазылған сөздің өзге адамның көңіліне әсер ететінін, жалған ақпарат таратудың жауапкершілігі бар екенін, жеке шекараны сақтау қажеттігін бала ерте жастан ұғынғаны жөн.

Мектеп-интернаттағы тәрбие жұмысында отбасының орны да ерекше. Баланың интернатта оқуы ата-ананың тәрбие үдерісінен тыс қалуы керек дегенді білдірмейді. Керісінше, мектеп пен отбасының өзара ынтымақтастығы неғұрлым тұрақты болса, балаға қойылатын талаптар да бірізді болады. Тәрбиеші ата-анамен тек мәселе туындаған кезде ғана емес, оқушының жетістігі, қызығушылығы, мінезіндегі оң өзгерістері туралы да байланысып отырғаны жөн. Мұндай қарым-қатынас ата-ананың мектепке сенімін арттырып, бала тәрбиесіне белсенді қатысуына ықпал етеді.

Кей жағдайда бала интернаттағы тәртіпке бейімделгенімен, демалыс кезінде үйіне барғанда басқа талаптармен кездесуі мүмкін. Егер мектепте бір тәртіп, үйде мүлдем басқа талап қалыптасса, оқушының мінез-құлқында тұрақсыздық пайда болуы ықтимал. Сондықтан тәрбиеші мен ата-ана баланың негізгі жауапкершіліктері, күн тәртібі, оқу дағдылары, қарым-қатынас мәдениеті жөнінде ортақ ұстанымға келуге тырысуы қажет. Отбасымен жүргізілетін кеңес, жеке әңгіме, ата-аналар жиналысы және тәрбиелік кездесулер осы мақсатқа қызмет етеді.

Тәрбиеші үшін ата-анамен қарым-қатынас орнатуда педагогикалық әдеп аса маңызды. Баланың кемшілігін бірден сынау немесе ата-ананы кінәлау ынтымақтастыққа кедергі келтіреді. Мәселені нақты дерекпен айтып, оның шешу жолдарын бірлесіп іздеу нәтижелі болады. Сонымен қатар тәрбиеші баланың жақсы қасиеттерін де ата-анасына жеткізіп отыруы тиіс. Өйткені ата-ананың баласына деген сенімі мен мақтанышы оның өзіндік бағасына тікелей әсер етеді. Отбасы мен мектеп тарапынан бірдей қолдау көрген оқушы өзін қауіпсіз сезініп, алға ұмтылуға күш алады.

Жасөспірім кезеңінде балалардың эмоциялық тұрақсыздығы, өз пікірін дәлелдеуге ұмтылысы және ересектермен келіспеушілігі жиі байқалады. Бұл кезеңде тәрбиелік жұмысты тек бұйрық пен тыйымға негіздеу

кері нәтиже беруі мүмкін. Жасөспірім өзін жеке тұлға ретінде мойындатқысы келеді, сондықтан онымен тең дәрежеде сөйлесе білу маңызды. Тәрбиеші оқушының пікірін тындап, оның таңдау жасауына белгілі бір деңгейде еркіндік бере отырып, жауапкершілік шекарасын нақты белгілеуі керек. Мұндай қарым-қатынас балаға өз әрекетінің салдарын түсінуге көмектеседі.

Қақтығыстарды дұрыс шешу де әлеуметтік бейімделудің маңызды бөлігі. Интернатта балалар ұзақ уақыт бірге болғандықтан, олардың арасында түсініспеушілік туындауы табиғи жағдай. Мұндай сәттерде тәрбиеші бір тарапты бірден кінәламай, екі жақты да тындауы қажет. Балаларға мәселені айғай, қорқыту немесе күш қолдану арқылы емес, әңгімелесу, келісім және өзара түсіністік арқылы шешуді үйрету керек. Қақтығыстан кейін әр тараптың өз қателігін түсінуі, келесі жолы қандай әрекет жасау керектігін білуі тәрбиелік тұрғыдан маңызды.

Құрдастар ортасында баланы келемеждеу, әдейі шеттету, мазақ ету немесе қорқыту жағдайларына ерекше назар аудару қажет. Мұндай әрекеттер кейде сырт көзге әзіл ретінде көрінуі мүмкін, бірақ бала психологиясына терең әсер қалдыруы ықтимал. Егер оқушы өзін ұжымда қауіпсіз сезінбесе, оның оқу белсенділігі, өзіне деген сенімі және адамдармен қарым-қатынасы төмендейді. Сондықтан интернатта өзара құрметке негізделген орта қалыптастыру басты міндеттердің бірі болуы тиіс. Тәрбиеші балаларға әр адамның жеке ерекшелігі бар екенін, ешкімді сыртқы келбетіне, мінезіне, оқу үлгеріміне немесе басқа ерекшелігіне байланысты кемсітуге болмайтынын ұдайы түсіндіруі керек.

Психологиялық қауіпсіздік орнату үшін тәрбиеші әр баланың сөзін тындайтын, оның мәселесіне немқұрайлы қарамайтын орта қалыптастыруы қажет. Кейбір балалар қиындықтарын көпшілік алдында айтпайды. Сол себепті жеке сөйлесу, бейресми әңгіме, бақылау және сенімге негізделген қарым-қатынас маңызды. Тәрбиеші оқушының әдеттегі мінезіндегі өзгерістерді дер кезінде байқаса, көптеген мәселенің алдын алуға болады. Мысалы, бұрын белсенді болған баланың тұйықталуы, сабаққа қызығушылығының төмендеуі, құрдастарынан оқшаулануы немесе көңіл күйінің жиі өзгеруі оның ішкі қиындықтарының белгісі болуы мүмкін.

Оқушының өз эмоциясын басқаруға үйренуі де тұлғалық дамудың маңызды бөлігі. Ашулану, ренжу, қобалжу, қорқу, қызғану сияқты сезімдер әр адамда болады. Басты мәселе – сол эмоцияларды қалай басқаруға болатынын білу. Тәрбиеші оқушыларға сезімін сөзбен жеткізуге, әрекет жасамас бұрын ойлануға, мәселені сабырмен талқылауға және қажет кезде көмек сұрауға үйретуі керек. Мұндай дағдылар жасөспірімнің кейінгі өмірінде отбасылық, кәсіби және қоғамдық қарым-қатынастарда да қажет болады.

Мектеп-интернаттағы өзін-өзі басқару жүйесі әлеуметтік жауапкершілікті дамытудың тиімді тетіктерінің бірі саналады. Тәрбиеленушілерді кезекшілікке, мәдени іс-шараларды жоспарлауға, спорттық жарыстарды ұйымдастыруға, бөлме тәртібін бақылауға және қоғамдық бастамаларды жүзеге асыруға қатыстыру олардың белсенділігін арттырады. Оқушы өзіне сенім білдірілгенін сезінген кезде міндетті орындауға жауапкершілікпен қарайды. Мұндай тәжірибе көшбасшылық қасиеттерді, ұйымдастырушылық дағдыларды және ұжым алдында есеп бере білуді қалыптастырады.

Сонымен қатар өзін-өзі басқару тек белсенді бірнеше оқушымен шектелмеуі керек. Ұялшақ, тұйық немесе бастама көтеруге қиналатын балаларды да шағын міндеттер арқылы қоғамдық жұмыстарға тарту маңызды. Бір бала іс-шара жүргізуге қабілетті болса, екіншісі безендірумен, үшіншісі ақпарат дайындаумен, тағы бірі техникалық жұмыспен айналысуы мүмкін. Осылайша әр оқушы өз мүмкіндігіне сай ортақ іске үлес қосады. Бұл оның «мен ұжымға қажетпін» деген сезімін қалыптастырады.

Тәрбие жұмысында мадақтаудың да орны ерекше. Дегенмен мадақ нақты әрекетке негізделуі керек. Баланы орынсыз мақтай беру оның өзіндік бағасын шынайы қалыптастырмайды. Ал белгілі бір әрекетін атап, «сен бүгін жолдасыңа көмектестің», «тапсырманы жауапкершілікпен орындадың», «өз қателігіңді мойындап, дұрыс шешім жасадың» деп бағалау оқушыға қандай мінез-құлықтың құнды екенін түсіндіреді. Осындай әдіс жағымды әрекеттердің қайталануына ықпал етеді.

Мектеп-интернатта тәрбиеленушінің болашақ өмірге дайындығын да назардан тыс қалдыруға болмайды. Әлеуметтік бейімделу тек мектеп ортасына үйренумен аяқталмайды. Оқушы мектепті бітіргеннен кейін жоғары оқу орнына, колледжге, еңбек ұжымына немесе басқа әлеуметтік ортаға барады. Сондықтан оған өз уақытын жоспарлау, қарапайым тұрмыстық мәселелерді шешу, өз құқығы мен міндетін білу, қаржылық сауаттылықтың бастапқы негіздерін меңгеру, қоғамдық көлікте, мемлекеттік мекемеде, мәдени орында өзін дұрыс ұстау сияқты өмірлік дағдылар қажет. Бұл дағдылардың барлығы тәрбиелік жұмыстың мазмұнына жүйелі түрде енгізілгені дұрыс.

Кәсіби бағдар беру жұмысы да тұлғалық дамумен тікелей байланысты. Бала өзінің қызығушылығы мен қабілетін түсінген кезде болашағына нақты мақсат қоя бастайды. Мамандықтар туралы кездесулер, түрлі сала өкілдерімен сұхбаттар, кәсіптік бағдар тестілері, жоғары оқу орындары туралы ақпараттық жұмыстар оқушының саналы таңдау жасауына көмектеседі. Тәрбиеші бұл үдерісте баланы белгілі бір мамандыққа мәжбүрлемей, оның мүмкіндігін, қызығушылығын және бейімділігін анықтауға бағыт беруі қажет.

Мамандандырылған мектеп-интернаттағы дарынды балалармен жұмыс кезінде тағы бір маңызды мәселе – жоғары оқу жетістігі мен тұлғалық дамудың арасындағы тепе-теңдікті сақтау. Қабілетті оқушыға тек олимпиада нәтижесі, баға немесе академиялық жетістік тұрғысынан қарау жеткіліксіз. Ол да эмоциялық қолдауды, демалысты, достық қарым-қатынасты, қателесуге мүмкіндік беретін қауіпсіз ортаны қажет етеді. Кейде жоғары талап баланың өзіне шамадан тыс сын көзбен қарауына, сәтсіздіктен қорқуына немесе эмоционалдық шаршауына әкелуі мүмкін. Сондықтан тәрбиеші дарынды оқушының жетістігін қолдай отырып, оның тұлғалық саулығына да назар аударуы тиіс.

Дарынды балалар арасында бәсекелестік жоғары болуы мүмкін. Дұрыс ұйымдастырылған бәсекелестік дамуға ынталандырады, бірақ ол өзгенің жетістігін қызғануға немесе үнемі салыстыруға айналмауы керек. Тәрбиеші әр баланың өзіндік даму жолы бар екенін түсіндіріп, жетістікті тек өзгеден озып шығумен емес, өзінің алдыңғы нәтижесінен ілгерілеумен өлшеуге үйреткені жөн. Сонда оқушының ішкі мотивациясы қалыптасып, білім алуға деген қызығушылығы тұрақты болады.

Оқушының қоғамдық өмірге араласуы оның азаматтық жауапкершілігін де дамытады. Қайырымдылық шараларына, экологиялық жобаларға, қоғамдық пайдалы еңбекке, патриоттық кездесулерге және еріктілік бастамаларына қатысу арқылы бала қоғам алдындағы жауапкершілігін сезінеді. Ол өзінің кішкентай әрекетінің де айналасына әсер ететінін түсінеді. Мұндай тәжірибе тек сөз жүзіндегі патриотизмнен гөрі әлдеқайда әсерлі. Өз мектебіне, туған жеріне, еліне пайдасын тигізуге ұмтылған оқушының азаматтық ұстанымы іс-әрекет арқылы қалыптасады.

Тәрбие жұмысының тиімділігін бағалау да маңызды. Оның нәтижесін тек өткізілген іс-шаралардың санымен өлшеуге болмайды. Негізгі көрсеткіш – баланың мінез-құлқындағы, қарым-қатынасындағы, жауапкершілігіндегі және дербестігіндегі оң өзгерістер. Егер оқушы бұрын тапсырманы үнемі еске салумен орындаса, кейін өздігінен атқара бастаса, бұл тәрбиенің нәтижесі. Егер ол бұрын құрдастарымен жиі жанжалдаса, кейін мәселені сөйлесу арқылы шешуге үйренсе, бұл да үлкен жетістік. Сондықтан тәрбиеші әр баланың жеке даму динамикасын бақылап отырғаны жөн.

Педагогикалық бақылау кезінде оқушыны өзгелермен салыстырудан гөрі, оның өзінің бұрынғы жағдайымен салыстыру тиімді. Әр баланың даму қарқыны әртүрлі. Бір оқушы қысқа мерзімде үлкен өзгеріс көрсетсе, екіншісіне ұзақ уақыт қажет болуы мүмкін. Тәрбиеші осы ерекшелікті ескере отырып, сабырлы және жүйелі жұмыс жүргізсе, бала өзін қысымда сезінбей дамуға мүмкіндік алады. Тәрбиенің нәтижесі бір күнде немесе бір іс-шарадан кейін көрінбейді. Ол күн сайын қайталанатын дұрыс әрекеттер мен тұрақты педагогикалық қолдаудың нәтижесінде қалыптасады.

Сондықтан мектеп-интернаттағы тәрбие жұмысы алдын ала жоспарланған іс-шаралар жиынтығы ғана емес, баланың күнделікті өмірін тұтас педагогикалық кеңістік ретінде ұйымдастыруды талап етеді. Оқушының таңертең оянған сәтінен бастап кешкі демалысына дейінгі барлық әрекеті оның тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруға ықпал етеді. Тәрбиеші осы үдерісте бақылаушы ғана емес, бағыттаушы, қолдаушы және өнеге көрсетуші тұлға ретінде әрекет еткенде ғана тәрбие жұмысы шынайы нәтижеге қол жеткізеді.

Мектеп-интернаттағы тәрбие жұмысының сапасы көбіне тәрбиешінің кәсіби шеберлігіне, адамгершілік ұстанымына және балалармен қарым-қатынас орната білу қабілетіне байланысты. Тәрбиеші күнделікті әрекет барысында әр тәрбиеленушінің мінез-құлқын, қызығушылығын, қабілетін, көңіл күйін және ұжымдағы орнын бақылап, соған сәйкес педагогикалық тәсілдерді таңдайды. Бір балаға сенім білдіру тиімді болса, екіншісіне қосымша түсіндіру, үшіншісіне жеке қолдау қажет болуы мүмкін. Сондықтан тәрбие жұмысы бірыңғай талаптарға негізделгенімен, әр оқушыға жеке көзқарасты қажет етеді. Бұл – тұлғаға бағытталған тәрбиенің негізгі қағидаларының бірі.

Тәрбиешінің өз мінез-құлқы да бала үшін үлкен үлгі. Оқушыға әдептілік туралы айтып, өзі қарым-қатынаста дөрекілік танытқан педагогтың сөзі әсерлі болмайды. Сол сияқты жауапкершілікті талап етіп, өзінің уәдесін орындамайтын адамның тәрбиелік ықпалы әлсірейді. Сондықтан тәрбиеші ең алдымен өзі насихаттайтын құндылықтарды күнделікті іс-әрекеті арқылы көрсетуі тиіс. Уақытты сақтау, сөзінде тұру, әділдік таныту, әр балаға құрметпен қарау, өз қатесін мойындай білу – тәрбиеленушілерге тікелей үлгі болатын қасиеттер. Балалар көбіне үлкендердің айтқанынан гөрі істеген әрекетін есте сақтайды.

Интернат жағдайындағы тәрбие жұмысы сенім мен талаптың үйлесіміне негізделгенде нәтижелі болады. Шектен тыс қаталдық баланы ішкі қарсылыққа итермелеуі мүмкін, ал талапсыздық жауапсыздыққа әкеледі. Сондықтан педагогикалық талап түсінікті, әділ және тұрақты болуы қажет. Оқушы қандай әрекеттің дұрыс, қандай әрекеттің дұрыс емес екенін ғана емес, оның себебін де түсінуі тиіс. Ереженің мәнін түсінген бала тәртіпті мәжбүрлі міндет ретінде емес, ортақ өмірді реттейтін қажетті қағида ретінде қабылдай бастайды. Мұндай түсінік саналы тәртіптің қалыптасуына негіз болады.

Мектеп-интернаттағы тәрбие жүйесінде оқушылардың құқықтық мәдениетін қалыптастыру да назардан тыс қалмауы тиіс. Әр бала өз құқығын білуімен қатар, өз міндетін де түсінуі қажет. Құқық пен жауапкершіліктің бір-бірімен тығыз байланысты екенін ұғындыру жасөспірімнің азаматтық санасын дамытады. Мысалы, оқушы өз пікірін айтуға құқылы, бірақ өзгені қорлауға немесе кемсітуге құқығы жоқ. Ол демалуға құқылы, бірақ ортақ тәртіпті бұзбауға міндетті. Осындай нақты мысалдар арқылы құқықтық тәрбие өмірлік мазмұнға ие болады.

Құқықтық сауаттылық оқушыны түрлі жағымсыз әрекеттерден де сақтандырады. Жасөспірім өз әрекетінің салдарын түсінгенде ғана жауапты таңдау жасайды. Сондықтан құқық бұзушылықтың алдын алу жұмысы қорқытуға емес, түсіндіруге және саналы шешім қабылдауға бағытталғаны дұрыс. Оқушылармен мектеп тәртібі, қоғамдық орындардағы жауапкершілік, бөтен мүлікке қол сұқпау, біреудің абыройына нұқсан келтірмеу, цифрлық ортадағы жауапкершілік туралы жүйелі әңгіме жүргізу олардың құқықтық мәдениетін қалыптастырады.

Интернат тәрбиесінің тағы бір маңызды бағыты – экологиялық мәдениетті дамыту. Табиғатқа жауапкершілікпен қарау тұлғаның жалпы мәдениетінің көрсеткіші. Мектеп ауласын таза ұстау, суды үнемдеу, жарықты қажетсіз жақпау, қоқысты ретімен тастау, ағаш пен гүлдерді күту сияқты қарапайым әрекеттер арқылы оқушы табиғат алдындағы жауапкершілікті сезінеді. Экологиялық тәрбие тек табиғатты қорғау туралы ақпарат берумен шектелмей, күнделікті әдетке айналғанда ғана нәтижелі болады.

Эстетикалық тәрбие де баланың ішкі мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді. Таза әрі жинақы ортада өмір сүру, әдемілікті байқау, өнер туындыларын бағалау, өзін ұқыпты ұстау адамның талғамын дамытады. Интернат бөлмелерін таза ұстау, мерекелік кештерді безендіру, көрмелер ұйымдастыру, театр мен мұражайға бару, әдеби және музыкалық кештер өткізу балалардың эстетикалық сезімін байытады. Мұндай әрекеттер оқушының қоршаған ортаға ұқыпты қарауына және мәдениетті өмір салтын қалыптастыруына көмектеседі.

Тәрбие жұмысында оқушының коммуникативтік қабілеттерін дамыту ерекше маңызға ие. Қазіргі қоғамда білімді болумен бірге өз ойын анық жеткізу, сұхбаттасушыны тыңдау, келіссөз жүргізу, топпен жұмыс істеу және пікір қайшылығын мәдени түрде шешу қажет. Интернаттағы ұжымдық өмір осы дағдыларды күн сайын дамытуға мүмкіндік береді. Тәрбиеші түрлі пікірталастар, топтық тапсырмалар, бірлескен жобалар мен шығармашылық кездесулер арқылы балалардың сөйлеу мәдениетін жетілдіре алады.

Қарым-қатынас мәдениеті ең алдымен құрметтен басталады. Оқушылар бір-бірінің сөзін бөлмеуге, өз ойын қорламай жеткізуге, өзгенің пікіріне шыдамдылықпен қарауға дағдылануы керек. Әсіресе жасөспірімдер ортасында эмоционалды реакциялар жиі кездесетіндіктен, мұндай дағдыларды арнайы қалыптастырудың маңызы зор. Тәрбиеші дау туындаған сәттерді тек мәселе ретінде емес, балаларға мәдени қарым-қатынас жасауды үйрететін тәрбиелік мүмкіндік ретінде пайдалануы тиіс.

Интернаттағы орта оқушыға түрлі мінезді адамдармен бірге өмір сүру тәжірибесін береді. Бұл болашақ қоғамдағы өмірге дайындықтың өзіндік мектебі деуге болады. Болашақта адам оқу орнында, жұмыста, қоғамдық ортада әртүрлі көзқарастағы адамдармен араласады. Егер бала мектеп қабырғасында өзгелердің ерекшелігін қабылдауға, өз ойын мәдени жеткізуге, ортақ шешім табуға үйренсе, оның әлеуметтік ортаға бейімделуі де жеңіл болады.

Мектеп-интернаттағы тәрбие жұмысының маңызды нәтижелерінің бірі – баланың өзін-өзі басқару қабілетінің қалыптасуы. Өзін-өзі басқару тек қоғамдық жұмыстармен шектелмейді. Ол оқушының уақытын жоспарлауы, эмоциясын реттеуі, оқу міндеттерін ұйымдастыруы, жеке мақсатын анықтауы және өз әрекетіне баға беруі арқылы көрінеді. Бұл дағдылар біртіндеп қалыптасады. Тәрбиеші алғашқы кезеңде нақты бағыт берсе, кейін жауапкершілікті оқушының өзіне көбірек беруі қажет.

Өзіндік талдау да тұлғалық дамудың маңызды бөлігі болып саналады. Оқушы өзіне «Мен бүгін не істедім?», «Не сәтті болды?», «Қай жерде қателестім?», «Келесі жолы нені өзгертемін?» деген сұрақтарды қоя білсе, оның саналы дамуы күшейеді. Мұндай рефлексияны тәрбие сағаттарында, күн соңындағы әңгімелерде немесе жеке кеңесте қолдануға болады. Ол баланы өзін кінәлауға емес, тәжірибесінен сабақ алуға үйретеді.

Тәрбие үдерісінде қателікке деген дұрыс көзқарас қалыптастыру да маңызды. Кейде бала қателесуден қорыққандықтан бастама көтермейді немесе өз әрекетін жасыруға тырысады. Егер педагог әрбір қателікті тек жазалау үшін пайдаланса, мұндай қорқыныш күшейеді. Ал қателікті түсіну және түзету мүмкіндігі ретінде қарастырса, оқушы жауапкершіліктен қашпай, әрекетінің салдарын саралауға үйренеді. Бұл әсіресе жасөспірімдердің дербестігін дамытуда маңызды.

Мектеп-интернатта тәрбиеші мен мұғалімдер арасындағы өзара байланыс та үлкен рөл атқарады. Оқушының оқу үлгерімі, тәртібі, психологиялық жағдайы мен әлеуметтік белсенділігі бір-бірінен бөлек қарастырылмауы тиіс. Егер тәрбиеші пән мұғалімдерімен жүйелі байланыста болса, баланың жалпы даму жағдайын толық көруге мүмкіндік туады. Мысалы, сабақта тұйық отырған оқушы интернатта белсенді болуы мүмкін немесе керісінше. Осындай ерекшеліктерді салыстыру арқылы педагогтар балаға тиімді қолдау көрсете алады.

Педагог-психологпен, әлеуметтік педагогпен және медицина қызметкерімен бірлескен жұмыс та ерекше маңызға ие. Кейбір мәселелер тек тәрбиешінің күшімен шешілмеуі мүмкін. Егер бала ұзақ уақыт бойы мазасыз, тұйық немесе агрессивті мінез көрсетсе, мамандармен бірлесіп әрекет ету қажет. Командалық жұмыс баланың мәселесін жан-жақты қарастыруға және тиімді көмек көрсетуге мүмкіндік береді.

Мектеп-интернат жағдайында денсаулық мәдениетін қалыптастыру да тәрбие жұмысының ажырамас бөлігі. Дұрыс тамақтану, ұйқы режимін сақтау, дене белсенділігі, жеке бас гигиенасы, таза ауада серуендеу және зиянды әдеттерден аулақ болу туралы түсініктер баланың күнделікті өмірінде орнығуы тиіс. Денсаулыққа жауапкершілікпен қарау – тұлғалық дербестіктің маңызды белгісі. Бала өз денсаулығын тек медицина қызметкерінің немесе ересектің жауапкершілігі емес, өзінің де міндеті екенін түсінуі керек.

Тәрбие жұмысында қауіпсіздік дағдыларын қалыптастыруға да ерекше көңіл бөлінеді. Өрт қауіпсіздігі, жол жүру ережелері, төтенше жағдайда әрекет ету, бөтен адаммен қарым-қатынас, интернет қауіпсіздігі, жеке шекараны сақтау сияқты бағыттар баланың өмірлік құзыреттілігінің бір бөлігі болып табылады. Мұндай жұмыстарды жай нұсқаулық түрінде емес, жағдаяттық тапсырмалар, сұрақ-жауап, тренинг және тәжірибелік жаттығулар арқылы ұйымдастыру тиімді.

Қазіргі мектеп-интернат тәрбиесінде оқушылардың қаржылық сауаттылығына назар аудару да пайдалы. Ақшаны үнемдеу, қажет пен қалау ұғымдарын ажырату, жоспарлы шығын жасау, бөтен адамның қаржылық ұсыныстарына сақтықпен қарау сияқты қарапайым білімдер оқушының болашақтағы дербес өміріне қажет болады. Бұл тақырыптарды жас ерекшелігіне қарай күнделікті өмірмен байланыстырып түсіндіруге болады.

Әлеуметтік бейімделуде оқушының қоғамдық ортадағы мәдениеті де маңызды. Мектептен тыс жерде өзін ұстау, қоғамдық көлікте әдеп сақтау, мәдени орындарда тәртіпті болу, үлкендерге жол беру, қоршаған адамдардың тыныштығын құрметтеу – мұның бәрі азаматтық мәдениеттің көрсеткіштері. Осындай қарапайым әдеттер баланың жалпы тәрбиелік деңгейін айқындайды. Сондықтан интернат тәрбиесі мектеп қабырғасымен шектелмей, сыртқы әлеуметтік ортаға да бағытталуы тиіс.

Қоғамдық іс-шараларға қатысу, экскурсиялар, мәдени орталықтарға бару, түрлі әлеуметтік жобаларға араласу арқылы бала өмірдің кең ауқымын танып, өз ортасынан тыс адамдармен қарым-қатынас жасауға үйренеді. Бұл әсіресе интернат жағдайында маңызды, өйткені тәрбиеленушінің күнделікті ортасы тұрақты болуы мүмкін. Сыртқы ортамен жүйелі байланыс оның әлеуметтік тәжірибесін кеңейтеді.

Тәрбие жұмысының сапасын арттыру үшін тәрбиешінің өзі де кәсіби дамуын тоқтатпауы қажет. Қазіргі балалардың қызығушылығы, ақпаратты қабылдау тәсілі, қарым-қатынас ерекшелігі өзгеріп келеді. Сондықтан педагог жаңа тәрбие әдістерін меңгеріп, психология, медиасуаттылық, цифрлық қауіпсіздік, конфликтология және тұлғалық даму бағыттарындағы білімін жаңартып отырғаны дұрыс. Өз кәсібіне ізденіспен қарайтын тәрбиеші ғана заманауи баланың қажеттілігін дұрыс түсіне алады.

Тәрбие жұмысының тиімділігі жүйелілікті талап етеді. Бір реттік іс-шара баланың мінезін түбегейлі өзгертпейді. Құндылықтар күн сайын қайталанатын әрекет, тұрақты талап, педагогтың жеке үлгісі және қолайлы орта арқылы орнығады. Сондықтан тәрбие жоспары белгілі бір мерекелерге арналған іс-шаралар жиынтығы ғана емес, оқушының ұзақ мерзімді тұлғалық дамуын көздейтін тұтас жүйе ретінде құрылуы тиіс.

Оқушылардың тәрбие жұмысына өздерін де қатыстыру жүйелілікті күшейтеді. Олар қандай іс-шара өткізгісі келетінін, қандай мәселені талқылағысы келетінін, ұжымда нені өзгерткісі келетінін айта алуы қажет. Баланың дауысы ескерілген кезде ол өзін тәрбиелік үдерістің объектісі емес, белсенді қатысушысы ретінде сезінеді. Бұл оның азаматтық позициясын және жауапкершілігін арттырады.

Жалпы алғанда, мектеп-интернаттағы тәрбие жұмысы баланы жан-жақты өмірге дайындайтын маңызды әлеуметтік-педагогикалық кеңістік болып табылады. Мұнда оқушы біліммен қатар адамдармен өмір сүруді, жауапкершілік алу, өзіне қызмет студі, өз сезімін басқаруды, пікірін жеткізуді, өзгені құрметтеуді және қиын жағдайда дұрыс шешім қабылдауды үйренеді. Бұл қасиеттердің барлығы тұлғалық даму мен әлеуметтік бейімделудің негізін құрайды.

Мектеп-интернатта қалыптасқан жағымды тәрбие ортасы бала үшін үлкен өмір мектебі бола алады. Егер мұнда сенім, әділдік, тәртіп, ынтымақтастық және өзара құрмет қағидалары орнықса, тәрбиеленушінің өзіндік әлеуетін ашуына мол мүмкіндік туады. Тәрбиеші әр баланың жеке ерекшелігін құрметтеп, оны белгілі бір қалыпқа салуға емес, жақсы қасиеттерін дамытуға бағыттауы керек. Сонда оқушы тек тәртіпті тәрбиеленуші ғана емес, өз өміріне жауап бере алатын саналы тұлға болып қалыптасады.

Қорытындылай келе, мектеп-интернаттағы тәрбие жұмысы – оқушының тұлғалық дамуы мен әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз ететін күрделі әрі көпқырлы үдеріс. Оның мазмұны рухани-адамгершілік, ұлттық, еңбек, құқықтық, азаматтық, эстетикалық, экологиялық және дене тәрбиесі бағыттарын өзара сабақтастыра қамтуы қажет. Сонымен бірге қазіргі қоғамның талаптарына сәйкес цифрлық мәдениет, психологиялық қауіпсіздік, қаржылық сауаттылық, кәсіби бағдар және өмірлік дағдылар да тәрбие жүйесінің құрамдас бөлігіне айналуы тиіс.

Тәрбие үдерісіндегі басты тұлғалардың бірі – тәрбиеші. Оның кәсіби білімі, педагогикалық мәдениеті, адамгершілік қасиеті, балаға деген құрметі мен жауапкершілігі тәрбиеленушінің қалыптасуына тікелей ықпал етеді. Тәрбиеші әр оқушының бойындағы жақсы қасиетті көріп, оны дамытуға жағдай жасауы, қиындық кезінде қолдау көрсетуі және дербес шешім қабылдауға үйретуі қажет. Талап пен қамқорлықтың, бақылау мен сенімнің, тәртіп пен еркіндіктің дұрыс үйлесуі ғана нәтижелі тәрбиеге жол ашады.

Мектеп-интернат тәрбиесінің басты нәтижесі іс-шаралар саны немесе сыртқы тәртіп көрсеткіші емес, баланың ішкі өзгерісі болуы керек. Оқушы жауапкершілікті сезінсе, өз әрекетін саралай алса, өзгені құрметтесе, қиындықты мәдени жолмен шешсе, қоғамға пайдалы болуға ұмтылса және болашағын саналы жоспарлай алса, тәрбие жұмысының мақсаты орындалды деп айтуға болады. Мұндай тұлға жаңа ортаға тез бейімделіп, өзінің қабілетін қоғам игілігіне пайдалана алады.

Сондықтан мектеп-интернатта тәрбие жұмысын ұйымдастыруда әр баланы қайталанбас тұлға ретінде қабылдау, оның әлеуметтік тәжірибесін кеңейту, дербестігін дамыту және рухани құндылықтарын қалыптастыру негізгі ұстаным болуы тиіс. Оқу мен тәрбиені біртұтас үдеріс ретінде қарастырған жағдайда ғана білімді, мәдениетті, жауапты, елжанды әрі әлеуметтік тұрғыдан белсенді жас ұрпақ тәрбиелеуге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді және тәрбиені дамытуға бағытталған нормативтік-құқықтық құжаттар.
3. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. «Біртұтас тәрбие» бағдарламасына қатысты әдістемелік ұсынымдар.
4. Алтынсарин Б.І. Таңдамалы педагогикалық мұралары. – Алматы.
5. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Ана тілі.
6. Сухомлинский В.А. Балаға жүрек жылуы. – Алматы.
7. Макаренко А.С. Тәрбие туралы еңбектер. – Алматы.
8. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы.
9. Аймауытов Ж. Тәрбиеге жетекші. – Алматы.
10. Жалпы педагогика және тәрбие жұмысының әдістемесі бойынша оқу-әдістемелік еңбектер.

КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҒЫНДА ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Романкулова Перизат Байжановна

Түркістан облысы, Түлкібас ауданы, Т. Рысқұлов ауылы,

М. Ломоносов атындағы мектеп гимназиясы,

көркем еңбек пәнінің мұғалімі

Аннотация. Бұл мақалада көркем еңбек сабағында заманауи педагогикалық технологияларды қолданудың маңызы, тиімділігі және білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудағы рөлі қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесінің негізгі мақсаты – оқушыға дайын білімді меңгертіп қана қоймай, оның өздігінен ізденуіне, шығармашылық тұрғыдан ойлауына, алған білімін өмірлік тәжірибеде қолдануына мүмкіндік жасау. Осы тұрғыдан алғанда көркем еңбек пәні оқушылардың шығармашылық әлеуетін, эстетикалық талғамын, еңбек дағдыларын, танымдық белсенділігін қалыптастыратын маңызды пәндердің бірі болып табылады. Мақалада ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, жобалық оқыту, проблемалық оқыту, саралап оқыту, ынтымақтастықта оқыту, сын тұрғысынан ойлау технологиясы, ойын технологиялары және цифрлық ресурстарды пайдаланудың ерекшеліктері сипатталады. Заманауи педагогикалық технологияларды тиімді қолдану арқылы оқушылардың сабаққа қызығушылығын арттыру, шығармашылық ізденістерін қолдау, практикалық дағдыларын жетілдіру және жеке тұлғалық қасиеттерін дамыту мүмкіндіктері талданады. Сонымен қатар көркем еңбек мұғалімінің жаңа технологияларды оқу үдерісіне кіріктірудегі кәсіби шеберлігі мен әдістемелік ізденісінің маңыздылығы көрсетіледі.

Түйін сөздер: көркем еңбек, заманауи педагогикалық технология, шығармашылық қабілет, цифрлық технология, жобалық оқыту, инновациялық әдіс, саралап оқыту, шығармашылық ізденіс, оқушы белсенділігі, практикалық жұмыс.

Қазіргі қоғамдағы қарқынды өзгерістер білім беру жүйесіне жаңа міндеттер жүктеп отыр. Ақпараттық технологиялардың дамуы, цифрлық орта мүмкіндіктерінің кеңеюі, еңбек нарығындағы жаңа мамандықтардың пайда болуы және шығармашылық ойлай алатын тұлғаларға деген сұраныстың артуы мектептегі оқу-тәрбие үдерісін жаңаша ұйымдастыруды талап етеді. Бүгінгі оқушы тек мұғалім ұсынған ақпаратты қабылдаушы емес, өз білімін өздігінен құрастыра алатын, ақпаратты саралайтын, шығармашылық шешім қабылдайтын, өз идеясын жүзеге асыра алатын белсенді тұлға болуы қажет. Сондықтан білім беру барысында оқушының танымдық белсенділігі мен шығармашылық қабілетін дамытатын заманауи педагогикалық технологияларды тиімді қолдану маңызды.

Көркем еңбек пәні – теориялық білім мен практикалық әрекетті өзара үйлестіретін, оқушының шығармашылық ойлауын қалыптастыруға үлкен мүмкіндік беретін пән. Бұл сабақ барысында оқушы сурет салады, бұйым жасайды, әртүрлі материалдармен жұмыс істейді, ұлттық және әлемдік өнер туындыларымен танысады, дизайнерлік шешімдер іздейді, жобалар әзірлейді және өзінің шығармашылық идеясын нақты өнімге айналдырады. Осындай әрекеттер арқылы оқушы тек белгілі бір жұмыс тәсілдерін үйреніп қана қоймай, өз ойын еркін жеткізуге, еңбекті жоспарлауға, мәселені шешуге, жасаған жұмысын бағалауға және жетілдіруге дағдыланады.

Көркем еңбек сабағының ерекшелігі – мұнда әр оқушының жеке қабілеті мен шығармашылық мүмкіндігі айқын көрінеді. Бір оқушы сурет салуға бейім болса, екіншісі сәндік-қолданбалы өнерге, үшіншісі техникалық шығармашылыққа, төртіншісі дизайнға қызығушылық танытуы мүмкін. Сондықтан мұғалім барлық оқушыға бірдей тапсырма ұсынумен шектелмей, олардың қызығушылығы, қабілеті, жұмыс қарқыны және дайындық деңгейін ескеруі тиіс. Мұндай жағдайда заманауи педагогикалық технологиялар мұғалімге оқыту үдерісін икемді ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Заманауи педагогикалық технология ұғымын оқу мақсатына жетуге бағытталған әдістер, тәсілдер, құралдар мен әрекеттердің жүйелі ұйымдастырылған жиынтығы деп түсінуге болады. Педагогикалық технологияның басты ерекшелігі – оқу нәтижесінің алдын ала жоспарлануы және оған жетудің нақты жолдарының қарастырылуы. Дәстүрлі сабақта мұғалім көбіне білімді түсіндіруші және бақылаушы рөлін атқарса, заманауи сабақта ол оқушының шығармашылық әрекетін ұйымдастырушы, бағыттаушы, кеңесші және қолдаушы қызметін атқарады. Ал оқушы білім алудың белсенді қатысушысына айналады.

Көркем еңбек сабағында қолданылатын заманауи технологиялардың негізгі мақсаты – оқушының шығармашылық дербестігін дамыту. Шығармашылық дербестік дегеніміз – оқушының тапсырманы орындаудың өзіндік жолын табуы, идея ұсынуы, материалды саналы таңдауы, жұмыс барысында кездескен қиындықтарды өздігінен шешуге талпынуы және нәтижесіне талдау жасай білуі. Егер мұғалім оқушыға дайын үлгіні ғана көшіртіп, барлық әрекетін қадам бойынша шектеп отырса, оқушының шығармашылық мүмкіндігі толық ашылмайды. Сондықтан қазіргі көркем еңбек сабағында дайын үлгіні қайталау емес, оқушының өзіндік идеясына басымдық берген дұрыс.

Осы бағытта жобалық оқыту технологиясының маңызы ерекше. Жобалық әрекет барысында оқушы белгілі бір шығармашылық жұмыстың идеясын ойластырып, жұмыс кезеңдерін жоспарлап, қажетті материалдар мен құралдарды тандап, бұйымның эскизін жасап, оны дайындайды және соңында өз жұмысын таныстырады. Мәселен, оқушыларға «Ұлттық нақыштағы заманауи бұйым», «Экологиялық материалдардан интерьерлік зат жасау», «Мектепке арналған сәндік дизайн», «Қазақ ою-өрнегін заманауи киім үлгісінде қолдану» сияқты шығармашылық жоба тақырыптарын ұсынуға болады. Мұндай жобалар оқушының тек қол еңбегін емес, зерттеушілік, жоспарлау, ақпарат іздеу, шешім қабылдау және таныстырылым жасау қабілеттерін қатар дамытады.

Жобалық жұмыстың тағы бір артықшылығы – оқушы жасаған жұмысының практикалық маңызын түсінеді. Ол өзінің идеясын нақты бұйымға немесе көркем өнімге айналдырады. Оқушы жұмысты орындау кезінде қандай материал тиімді екенін, қандай безендіру әдісін қолдану қажеттігін, бұйымның эстетикалық және функционалдық талаптарға сәйкестігін ойластырады. Бұл оқушының жауапкершілігін арттырып, өз еңбегінің нәтижесіне сын көзбен қарауға үйретеді.

Көркем еңбек сабақтарында проблемалық оқыту технологиясын қолдану да тиімді. Проблемалық оқыту барысында мұғалім оқушыға дайын шешім бермейді, керісінше белгілі бір мәселені алға тартып, сол мәселенің шешімін оқушының өзіне іздетеді. Мысалы, «Қалдық материалдарды өнер туындысына қалай айналдыруға болады?», «Қазақтың дәстүрлі ою-өрнектерін қазіргі интерьерде қалай пайдалануға болады?», «Бір бұйымды жасауда материал шығынын қалай азайтуға болады?», «Табиғи және жасанды материалдардың қайсысы белгілі бір бұйым үшін тиімді?» деген сұрақтар оқушының ойлауына түрткі болады.

Проблемалық тапсырмалар әсіресе оқушының шығармашылық ойлауын дамытуда нәтижелі. Себебі өнер мен дизайн саласында бір мәселенің жалғыз ғана дұрыс шешімі бола бермейді. Әр оқушы мәселені өзінше қабылдап, өзіндік шешім ұсынуы мүмкін. Мұғалімнің міндеті – оқушының ойын бірден дұрыс немесе қате деп бағаламай, оның идеясын негіздеуіне мүмкіндік беру. Осындай ортада оқушы өз пікірін білдіруден қорықпайды, тәжірибе жасауға, жаңа тәсілдерді сынауға және шығармашылық тәуекелге баруға үйренеді.

Көркем еңбек пәнінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану сабақтың мазмұнын едәуір байытады. Қазіргі оқушы цифрлық технологиялармен күнделікті өмірде жиі кездесетіндіктен, олардың мүмкіндігін сабақ барысында білім беру мақсатында қолдану қажет. Интерактивті такта, компьютер, планшет, графикалық бағдарламалар, бейнематериалдар, виртуалды көрмелер және электрондық білім беру ресурстары көркем еңбек сабағының көрнекілігін арттырады. Мұғалім белгілі бір суретшінің шығармаларын, сәулет өнерінің үлгілерін, ұлттық колөнер бұйымдарын немесе дизайн туындыларын сапалы визуалды материалдар арқылы көрсете алады.

Цифрлық технологиялар оқушының көркемдік талғамын қалыптастыруға да ықпал етеді. Мысалы, оқушы шығармашылық жұмысты бастамас бұрын белгілі бір тақырыпқа байланысты иллюстрациялар мен дизайн үлгілерін зерттеп, түстер үйлесімін салыстырып, композициялық шешімдерді талдай алады. Сонымен қатар қарапайым графикалық редакторларда эскиз жасап көру оқушыға өзінің болашақ жұмысының нәтижесін алдын ала елестетуге мүмкіндік береді. Бұл әсіресе дизайн, сәулет, сән үлгісі және техникалық шығармашылық бағытындағы тапсырмалар үшін пайдалы.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияны пайдалану мұғалімнің түсіндіру жұмысын да жеңілдетеді. Кейбір күрделі технологиялық үдерістерді тек ауызша түсіндіру оқушыға жеткіліксіз болуы мүмкін. Мысалы, тоқу тәсілі, ағашты өңдеу, қағазды бүктеу, кескіндеме техникасы немесе сәндік элементті орындау ретін қысқа бейнематериал арқылы көрсету оқушының әрекетті жақсы түсінуіне жағдай жасайды. Алайда цифрлық материал практикалық әрекетті алмастырмауы қажет. Көркем еңбек пәнінің негізгі ерекшелігі – оқушының өз қолымен жұмыс жасауы. Сондықтан технологиялар практикалық жұмысты толықтыратын және оқушының білімін тереңдететін құрал ретінде пайдаланылуы тиіс.

Сын тұрғысынан ойлау технологиясы да көркем еңбек сабақтарымен табиғи үйлеседі. Оқушы кез келген өнер туындысын немесе шығармашылық жұмысты тек «ұнайды» немесе «ұнамайды» деңгейінде бағаламай, оның композициясы, түс шешімі, материалы, орындалу техникасы, идеясы және көркемдік ерекшелігі туралы пікір айтуға үйренуі керек. Мұғалім сабақ барысында «Автор қандай идеяны жеткізгісі келген?», «Бұл жұмыста қандай түстер басым және олар қандай әсер береді?», «Композицияны қалай өзгертуге болар еді?», «Қандай материал қолданылған және оның артықшылығы неде?» деген сұрақтарды қолданса, оқушылардың талдау дағдылары қалыптасады.

Сын тұрғысынан ойлау әсіресе оқушылардың өз жұмыстарын бағалау кезеңінде маңызды. Практикалық жұмыс аяқталған соң әр оқушы өзінің жұмысына талдау жасап, қандай мақсаты болғанын, жұмыстың қай бөлігі сәтті шыққанын, қандай қиындық кездескенін және келесі жолы нені өзгертетінін айтуы пайдалы. Мұндай рефлексия оқушыға өз даму деңгейін түсінуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар сыныптастарының жұмыстарын талқылау барысында оқушылар өзгенің еңбегін құрметтеуге, пікірді мәдениетті түрде жеткізуге және ұсыныстарды дұрыс қабылдауға үйренеді.

Заманауи көркем еңбек сабағында мұғалімнің негізгі міндеттерінің бірі – барлық оқушыны белсенді әрекетке тарту. Оқушылардың қабілеті мен қызығушылығы әртүрлі болғандықтан, бір ғана әдіс барлық бала үшін бірдей нәтиже бере бермейді. Осы себепті педагог сабақта бірнеше технология мен әдісті өзара үйлестіріп қолдануы қажет. Бір сабақ барысында проблемалық сұрақ қою, цифрлық материал көрсету, жұптық талқылау ұйымдастыру, сараланған практикалық тапсырма беру және соңында рефлексия жүргізу арқылы оқушылардың

әртүрлі оқу қажеттіліктерін қамтуға болады. Мұндай сабақта оқушы өзін еркін сезінеді, өзінің шығармашылық мүмкіндігін көрсетуге мүмкіндік алады және оқу үдерісіне белсенді қатысады.

Көркем еңбек сабақтарында саралап оқыту технологиясын қолдану оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік береді. Бір сыныпта білім алушылардың шығармашылық қабілеті, қол икемділігі, жұмыс қарқыны, көркемдік талғамы және тапсырманы қабылдау деңгейі әртүрлі болуы заңды құбылыс. Сондықтан барлық оқушыға бірдей күрделіліктегі тапсырма беру кей жағдайда олардың мүмкіндігін толық ашпайды. Саралап оқыту барысында мұғалім оқушыларға деңгейіне қарай әртүрлі тапсырмалар ұсынып, олардың өз күшіне деген сенімін арттыра алады. Мысалы, бір оқушыға дайын үлгі негізінде композиция құрастыру ұсынылса, қабілеті жоғары оқушыға сол тақырып бойынша өзіндік композициялық шешім ойлап табу немесе бұйымның балама нұсқасын жобалау тапсырылуы мүмкін. Мұндай тәсіл әр баланың сабақтағы жетістігін сезінуіне және өзінің шығармашылық мүмкіндігін біртіндеп дамытуына жағдай жасайды.

Саралаудың тиімді түрлерінің бірі – тапсырманы таңдау мүмкіндігін беру. Оқушыға бірнеше тақырып, материал немесе орындау техникасы ұсынылып, олардың ішінен өзіне жақын нұсқаны таңдауға мүмкіндік жасалса, оның жұмысқа деген қызығушылығы артады. Мысалы, бір тақырыпты акварель, гуашь, аппликация, коллаж немесе аралас техника арқылы орындауға болады. Оқушы өзінің қабілетіне және қызығушылығына сәйкес тәсілді таңдайды. Бұл жерде мұғалім белгілі бір талаптарды сақтай отырып, шығармашылық еркіндік беруге тиіс. Сонда оқушы тапсырманы міндет ретінде емес, өзінің шығармашылық ойын жүзеге асыратын мүмкіндік ретінде қабылдайды.

Ынтымақтастықта оқыту технологиясы да көркем еңбек пәнінде ерекше маңызға ие. Топтық және жұптық жұмыс арқылы оқушылар бір-бірімен пікір алмасып, ортақ шешім қабылдауға, міндеттерді бөлісуге және өзара жауапкершілікке үйренеді. Мысалы, сыныпқа ортақ сәндік панно, макет, көрме бұрышы немесе дизайн жобасын жасау кезінде оқушылардың әрқайсысына жеке міндет беруге болады. Бір оқушы эскиз дайындайды, екіншісі түстерді таңдайды, үшіншісі материалдарды әзірлейді, ал қалғандары композицияны орындауға қатысады. Нәтижесінде оқушылар ортақ өнімнің сапасына бірге жауап береді.

Топтық жұмыстың тәрбиелік мәні де зор. Шығармашылық ортада оқушылар өзгенің идеясын тыңдауға, пікірін құрметтеуге және ортақ шешімге келуге дағдыланады. Мұндай жұмыс барысында тек белсенді оқушылар ғана емес, тұйық немесе өзіне сенімі төмен балалар да топтың қолдауын сезініп, жұмысқа қатысуға мүмкіндік алады. Мұғалім топтық жұмысты ұйымдастырғанда әр оқушының нақты міндетін анықтап, олардың барлығының әрекетке қатысуын қадағалауы тиіс. Егер тапсырманы тек бір немесе екі оқушы орындап, қалғандары бақылаушы болып қалса, ынтымақтастықта оқытудың тиімділігі төмендейді. Сондықтан топтық жұмыста жауапкершілікті дұрыс бөлу маңызды.

Көркем еңбек пәнінде ойын технологияларын қолдану да оқушылардың қызығушылығын арттыратын тиімді тәсілдердің бірі. Әсіресе бастауыш және орта буын оқушылары ойын элементтері енгізілген тапсырмаларды белсенді қабылдайды. Мысалы, «Дизайнерлер сайысы», «Суретті аяқта», «Түсті тап», «Материалды таны», «Шеберлер жарысы», «Өнер туындысын анықта» сияқты шығармашылық ойындарды сабақтың мақсатына сәйкес қолдануға болады. Ойын барысында оқушылар белгілі бір білімді қайталайды, жаңа ақпаратты меңгереді және өз қабілетін еркін көрсетуге мүмкіндік алады.

Ойын технологиясын қолданғанда оның тек көңіл көтеру құралы болып қалмауын ескеру қажет. Әр ойын нақты оқу мақсатына бағытталуы тиіс. Мысалы, түстер теориясын меңгеру кезінде оқушыларға негізгі және қосымша түстерді сәйкестендіру ойыны ұсынылуы мүмкін. Ал ұлттық ою-өрнектер тақырыбында өрнек элементтерін мағынасына қарай топтау немесе белгілі бір композицияға сәйкес ою таңдау тапсырмасы беріледі. Осындай ойындар арқылы оқушы оқу материалын жеңіл әрі есте қаларлық түрде меңгереді.

Көркем еңбек сабақтарында зерттеушілік оқыту тәсілі де оқушының танымдық белсенділігін арттырады. Зерттеушілік жұмыс барысында оқушы белгілі бір өнер түрі, материал немесе технология туралы ақпарат жинап, оны талдап, қорытынды жасайды. Мысалы, қазақтың дәстүрлі көлемді өнер түрлерін зерттеу кезінде оқушы киіз басу, кесте тігу, зергерлік өнер, ағаш өңдеу, тоқымашылық немесе ою-өрнек өнері туралы мәлімет жинауы мүмкін. Ол осы өнер түрлерінің ерекшеліктерін, қолданылған материалдарын және олардың қазіргі заманғы дизайнға қолданысын қарастырады. Нәтижесінде оқушы теориялық білімді шығармашылық тәжірибемен байланыстырады.

Зерттеушілік тапсырма оқушының тек ақпарат жинауымен шектелмеуі керек. Ол жиналған мәліметтерді салыстырып, маңыздысын іріктеп, белгілі бір қорытындыға келуі қажет. Мысалы, оқушы ұлттық киімдегі ою-өрнектердің ерекшеліктерін зерттеп, сол элементтерді қазіргі аксессуар дизайнында қалай қолдануға болатынын ұсына алады. Осылайша зерттеу мен шығармашылық әрекет біріктіріліп, оқушының жаңа идея жасау қабілеті дамиды.

Заманауи педагогикалық технологиялардың ішінде STEAM бағытындағы тапсырмалар да көркем еңбек сабағының мазмұнын байытуға мүмкіндік береді. STEAM білім беру ғылымды, технологияны, инженерияны, өнерді және математиканы өзара байланыстыра оқытуға негізделеді. Көркем еңбек пәнінде бұл бағытты әртүрлі жобалар арқылы жүзеге асыруға болады. Мәселен, оқушылар ғимараттың макетін жасау кезінде оның дизайнын ойластырып қана қоймай, өлшем, пропорция, құрылым тұрақтылығы және материал қасиеттері туралы білімдерін қолданады. Немесе жарықтандырылатын сәндік бұйым дайындау кезінде көркемдік дизайн мен қарапайым техникалық шешімдерді біріктіреді.

STEAM бағытындағы жұмыс оқушыға білімнің жеке пәндермен шектелмейтінін көрсетеді. Өнер мен технологияның, дизайн мен математиканың, шығармашылық пен инженерлік ойлаудың арасында тығыз

байланыс бар екенін оқушы практикалық әрекет арқылы түсінеді. Мұндай тапсырмалар болашақ мамандықтарға қызығушылықты арттырып, оқушының кәсіби бағдарлануына да ықпал етеді.

Көркем еңбек сабақтарында цифрлық ресурстарды қолданудың тағы бір тиімді бағыты – виртуалды көрмелер мен цифрлық портфолио жасау. Оқушылар оқу жылы бойы орындаған жұмыстарын суретке түсіріп, электрондық түрде жинақтай алады. Мұндай портфолио оқушының шығармашылық дамуын бақылауға мүмкіндік береді. Жыл басындағы және жыл соңындағы жұмыстарын салыстыру арқылы оқушы өзінің қандай дағдылары жетілгенін көре алады. Сонымен бірге мұғалім де оқушының шығармашылық өсу динамикасын бағалай алады.

Цифрлық портфолио оқушыны өз жұмысына жауапкершілікпен қарауға үйретеді. Ол өзінің үздік жұмыстарын тандайды, әр жұмысқа қысқаша түсініктеме жазады, қолданылған материалдар мен техникаларды көрсетеді. Осы әрекет барысында рефлексия, өзін-өзі бағалау және шығармашылық жұмысын таныстыру дағдылары қалыптасады. Портфолионы сынып ішінде немесе мектепшілік көрме кезінде пайдалану оқушының еңбегін бағалаудың тиімді тәсілі болып табылады.

Көркем еңбек сабағында қалыптастырушы бағалау тәсілдерін дұрыс пайдалану да заманауи педагогикалық үдерістің маңызды бөлігі болып саналады. Шығармашылық жұмысты бағалау кезінде тек соңғы нәтижеге қарап баға қою жеткіліксіз. Оқушының идея ұсынуы, жоспар құруы, материалды дұрыс таңдауы, техникалық қауіпсіздікті сақтауы, жұмыс барысындағы ізденісі және өз жұмысын жетілдіруге талпынысы да ескерілуі тиіс. Сондықтан бағалау критерийлері оқушыға тапсырма басталғанға дейін түсінікті болғаны жөн.

Критериялды бағалау шығармашылық жұмысты әділ бағалауға мүмкіндік береді. Мысалы, композицияның тұтастығы, түстер үйлесімі, материалды тиімді қолдану, жұмыстың ұқыптылығы, идеяның ерекшелігі және жұмысты таныстыру сапасы сияқты критерийлер алдын ала белгіленуі мүмкін. Бұл жағдайда оқушы қандай талаптарға сүйеніп жұмыс істеу керектігін біледі және өзінің нәтижесін де сол талаптар бойынша бағалай алады.

Өзін-өзі бағалау мен өзара бағалау көркем еңбек пәнінде ерекше мәнге ие. Оқушылар бір-бірінің жұмысын бағалағанда тек кемшілікті іздеуге емес, жақсы орындалған тұстарын атап көрсетуге және нақты ұсыныс беруге үйренуі қажет. Мысалы, «Маған бұл жұмыста ... ұнады», «Жұмысты одан әрі жетілдіру үшін ... жасауға болады» деген үлгідегі пікір білдіру тәсілдері сыныптағы қолайлы психологиялық ахуалды сақтауға көмектеседі. Мұндай бағалау оқушылардың коммуникативтік мәдениетін де қалыптастырады.

Көркем еңбек сабағында рефлексияны жүйелі ұйымдастыру оқушының оқу әрекетін саналы түрде түсінуіне ықпал етеді. Сабақ соңында «Мен бүгін не үйрендім?», «Қандай әдіс маған қиын болды?», «Қай кезең сәтті орындалды?», «Келесі жұмыста нені жақсартамын?» деген сұрақтарға жауап беру арқылы оқушы өзінің жұмыс барысын талдайды. Рефлексияның жазбаша, ауызша, графикалық немесе шығармашылық түрлерін қолдануға болады. Мысалы, оқушылар сабақ соңында өз көңіл күйін немесе жетістігін түспен, белгімен немесе қысқа сөз тіркесімен көрсете алады.

Заманауи технологияларды қолдануда мұғалімнің кәсіби шеберлігі шешуші рөл атқарады. Кез келген технологияны тек сәнді әдіс ретінде қолдану сабақ сапасын автоматты түрде арттырмайды. Мұғалім нақты оқу мақсатын анықтап, сол мақсатқа сәйкес әдісті таңдауы қажет. Егер сабақтың мақсаты оқушыға белгілі бір материалмен жұмыс жасау техникасын үйрету болса, мұғалім практикалық көрсетілімге басымдық береді. Ал мақсат шығармашылық идея ұсыну немесе талдау дағдысын қалыптастыру болса, проблемалық сұрақтар, зерттеу тапсырмалары және пікірталас тәсілдері тиімді болады.

Мұғалім заманауи педагогикалық технологияларды қолдану барысында оқушылардың жас ерекшелігін де ескеруі қажет. Бастауыш сыныпта көрнекілік, ойын, қарапайым шығармашылық тапсырмалар мен қысқа кезеңдер тиімді болса, жоғары сыныптарда жобалық, зерттеушілік және дизайнерлік жұмыстарға көбірек орын беруге болады. Оқушының жасына сәйкес келмейтін күрделі технология немесе тапсырма оның қызығушылығын төмендетуі мүмкін. Сондықтан оқу мазмұны мен әдісі бір-бірімен үйлесуі керек.

Көркем еңбек сабағында қауіпсіздік ережелерін сақтау да заманауи оқыту технологияларынан бөлек қарастырылмайды. Қайшы, ине, желім, бояу, ағаш өңдеу құралдары, электрлік немесе басқа техникалық жабдықтар қолданылған кезде оқушы қауіпсіз жұмыс істеу дағдыларын меңгеруі тиіс. Мұғалім қауіпсіздік ережелерін тек ауызша айтып қана қоймай, визуалды нұсқаулық, қысқа бейнематериал немесе арнайы ескерту белгілері арқылы да көрсетуіне болады. Бұл оқушының ақпаратты жақсы қабылдауына көмектеседі.

Қазіргі уақытта экологиялық бағыттағы білім беру де көркем еңбек пәнінің маңызды мүмкіндіктерінің бірі болып отыр. Оқушыларға қайта өңделетін немесе табиғи материалдарды пайдаланып шығармашылық бұйымдар жасау тапсырмаларын беру арқылы экологиялық мәдениетті қалыптастыруға болады. Қағаз, картон, мата қалдықтары, пластикалық ыдыстар, ағаш бөлшектері және басқа да пайдаланылған материалдар жаңа шығармашылық өнім жасауға жарайды. Мұндай тапсырмалар оқушыны заттарға ұқыпты қарауға, қалдықты азайтуға және ресурсты тиімді пайдалануға үйретеді.

Экологиялық жобалар оқушының қиялын да дамытады. Себебі дайын материалмен жұмыс істегеннен гөрі, пайдаланылған затқа жаңа қызмет беру шығармашылық ойлауды көбірек қажет етеді. Оқушы қарапайым затты басқа қырынан көріп, оны эстетикалық немесе функционалдық бұйымға айналдыру жолын іздейді. Осы арқылы шығармашылық және экологиялық ойлау өзара сабақтасады.

Көркем еңбек сабақтарында ұлттық құндылықтарды заманауи технологиялармен байланыстыру да маңызды. Қазақ халқының дәстүрлі қолөнері, ою-өрнегі, киіз басу, кесте тігу, зергерлік өнері мен ағаш өңдеу дәстүрлері оқушының ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттырады. Мұғалім ұлттық өнерді тек

тарихи мұра ретінде таныстырмай, оны қазіргі дизайнмен байланыстыра алады. Мысалы, қазақ ою-өрнегін заманауи сөмке, киім, интерьер бұйымы, логотип немесе графикалық композиция дизайнында қолдануға арналған тапсырмалар оқушыға ұлттық мәдениетті жаңа көзқараспен қабылдауға мүмкіндік береді.

Ұлттық өнер мен цифрлық технологияларды кіріктіру де тиімді нәтиже береді. Оқушы ою-өрнектің эскизін қағаз бетінде жасап, кейін оны қарапайым графикалық бағдарламада жетілдіре алады. Немесе ұлттық бұйымдардың үлгілерін зерттеп, олар туралы электрондық таныстырылым әзірлейді. Осы тәсіл арқылы дәстүр мен жаңашылдық өзара үйлесіп, оқушының ұлттық дүниетанымы мен цифрлық сауаттылығы қатар дамиды.

Көркем еңбек сабағында заманауи педагогикалық технологияларды қолданудың тағы бір маңызды нәтижесі – оқушының дербестігін қалыптастыру. Мұғалім барлық шешімді өзі қабылдайтын сабақта оқушы көбіне дайын нұсқауды орындаушы болып қалады. Ал заманауи оқытуда оқушыға таңдау, іздену, қателесу, түзету және қайта жасау мүмкіндігі беріледі. Осы үдеріс барысында ол өзінің шешіміне жауап беруге үйренеді. Бұл қасиет тек сабақ үшін емес, оқушының күнделікті өмірінде де маңызды.

Шығармашылық жұмыста қателік міндетті түрде сәтсіздік ретінде қабылданбауы керек. Кейбір жағдайда қате жаңа идеяға немесе күтпеген көркемдік шешімге жол ашады. Мұғалім оқушыны әр қателігі үшін тоқтатпай, одан қандай қорытынды шығаруға болатынын көрсетуі тиіс. Осындай қолдау оқушының шығармашылық батылдығын арттырады, жаңа тәсілдерді қолдануға ынталандырады және өз қабілетіне сенімділігін қалыптастырады.

Көркем еңбек сабағында заманауи педагогикалық технологияларды тиімді қолдану оқушының тек пәндік білімін жетілдіріп қана қоймай, оның тұлғалық қасиеттерін де қалыптастырады. Шығармашылық жұмыс барысында оқушы шыдамдылыққа, ұқыптылыққа, жауапкершілікке, бастаған ісін соңына дейін жеткізуге үйренеді. Әсіресе қолмен орындалатын жұмыстар баланың зейінін тұрақтандырып, ұсақ моторикасын, кеңістіктік ойлауын және эстетикалық талғамын дамытады. Ал жобалық және зерттеушілік тапсырмалар оның жоспарлау, талдау, салыстыру, қорытынды жасау және өз пікірін дәлелдеу дағдыларын қалыптастырады.

Қазіргі білім беру үдерісінде шығармашылық қабілетті дамыту маңызды бағыттардың бірі болып саналады. Себебі болашақта қоғамға тек дайын нұсқаулық бойынша әрекет ететін емес, жаңа идея ұсына алатын, қалыптасқан жағдайға өзгеше көзқараспен қарайтын, өзгерістерге тез бейімделетін тұлғалар қажет. Көркем еңбек пәні осы қасиеттерді дамыту үшін өте қолайлы мүмкіндік береді. Әсіресе заманауи технологиялармен кіріктірілген шығармашылық тапсырмалар оқушының қиялын оятып, өз идеясын жүзеге асыруына жағдай жасайды.

Сабақ барысында мұғалім оқушының идеясын қолдап, оны әрі қарай дамытуға бағыт бергені маңызды. Кейде балада жақсы ой болғанымен, оны қалай жүзеге асыру керектігін білмеуі мүмкін. Мұндай жағдайда мұғалім дайын шешімді ұсынбай, бағыттаушы сұрақтар қоюы қажет. Мысалы, «Бұл идеяны қандай материалмен орындауға болады?», «Қандай түстер үйлесімді болады?», «Бұл бұйымның беріктігін қалай арттыруға болады?», «Оны тағы қандай жолмен безендіруге болады?» деген сұрақтар оқушыны өздігінен шешім табуға итермелейді.

Көркем еңбек сабағындағы шығармашылық атмосфера да оқыту сапасына тікелей әсер етеді. Егер сыныпта оқушы өз ойын еркін білдіре алатын, қателесуден қорықпайтын және өзгенің пікірін құрметтейтін орта қалыптасса, шығармашылық белсенділік артады. Мұғалім барлық оқушының жұмысына бірдей құрметпен қарап, олардың жеке ерекшеліктерін ескеруі тиіс. Бір оқушының жұмысы техникалық тұрғыдан өте сапалы болуы мүмкін, ал екінші оқушының идеясы өзгеше әрі ерекше болуы ықтимал. Сондықтан шығармашылық жұмысты бағалау кезінде тек сыртқы көрініске емес, идеяға, ізденіске және орындалу барысына да көңіл бөлу қажет.

Заманауи педагогикалық технологиялар арқылы оқушының мотивациясын арттыруға да болады. Оқушы өз жұмысының маңызын түсінген кезде тапсырманы қызығушылықпен орындайды. Мәселен, жай ғана қағаздан бұйым жасау тапсырмасынан гөрі, «Сынып бөлмесін безендіруге арналған экологиялық сәндік бұйым жаса» деген нақты мақсат қойылса, тапсырма оқушы үшін мағыналы бола түседі. Ол жасаған жұмысының қайда қолданылатынын және қандай пайдасы бар екенін түсінеді.

Практикалық мағынасы бар тапсырмалар оқушының өмірлік дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі. Көркем еңбек пәнінде оқушы күнделікті өмірде қажет болатын көптеген икемділікті меңгереді. Ол затты өлшеуді, материалды үнемдеуді, құралдарды дұрыс пайдалануды, бұйымды жөндеуді, қарапайым дизайн жасауды, заттың қызметі мен эстетикалық сапасын салыстыруды үйренеді. Бұл дағдылар болашақта оның тұрмыстық дербестігіне де ықпал етеді.

Көркем еңбек сабағында пәнаралық байланысты қолдану да заманауи оқытудың тиімді жолдарының бірі. Өнерді тарих, әдебиет, математика, география, информатика, музыка және жаратылыстану пәндерімен байланыстыру арқылы оқушының білімін тұтас жүйе ретінде қалыптастыруға болады. Мысалы, қазақтың дәстүрлі қолөнерін оқыту кезінде тарих пәнінен алынған мәліметтер пайдаланылса, геометриялық ою-өрнектерді орындау барысында математикалық білімдер қажет болады. Ал цифрлық дизайн тапсырмалары информатика пәнімен байланысады.

Пәнаралық байланыс оқушыға білімнің өмірде бір-бірінен бөлек қолданылмайтынын түсіндіреді. Белгілі бір жобаны орындау кезінде ол бірнеше пәннен алған білімін бір мезгілде қолданады. Бұл функционалдық сауаттылықтың қалыптасуына әсер етеді. Оқушы білімді тек есте сақтап қоймай, оны нақты жағдайда пайдалана алуға үйренеді.

Көркем еңбек сабағында кәсіптік бағдар беру мүмкіндігі де жоғары. Шығармашылық тапсырмалар орындау барысында оқушылар дизайнер, суретші, сәулетші, қолөнер шебері, сәнгер, декоратор, графикалық дизайнер, интерьер дизайнері, техникалық маман сияқты көптеген кәсіп түрлерімен таныса алады. Мұғалім сабақ мазмұнына мамандықтар туралы қысқаша ақпаратты кірістіре отырып, оқушының болашақ кәсіби қызығушылығын оята алады.

Мысалы, интерьер дизайны тақырыбында тапсырма орындаған оқушы кеңістікті безендірудің ерекшеліктерін байқайды. Киім үлгісін жобалау кезінде сән дизайнерінің жұмысына қызығушылық танытады. Макет жасау барысында сәулетші немесе инженер мамандығы туралы түсінік қалыптастырады. Осындай сабақтар оқушының өз бейімділігі мен қабілетін тануына көмектеседі.

Заманауи педагогикалық технологияларды қолдануда уақытты тиімді ұйымдастыру мәселесі де маңызды. Көркем еңбек сабағының бір бөлігі теориялық түсіндіруге, ал негізгі бөлігі практикалық әрекетке арналуы қажет. Мұғалім ұзақ түсіндіру арқылы оқушының шығармашылық жұмысқа бөлінетін уақытын қысқартпағаны жөн. Теориялық ақпарат ықшам, нақты және көрнекі түрде берілсе, сабақтың тиімділігі артады.

Сабақтың басында оқу мақсаты мен күтілетін нәтижені түсіндіру де маңызды. Оқушы сабақ соңында қандай нәтижеге жету керектігін білген кезде жұмысын жоспарлы түрде орындайды. Оқу мақсаты оқушыға түсінікті тілде жеткізілуі тиіс. Мысалы, «Бүгін біз ою-өрнектің түрлерін үйренеміз» деудің орнына «Бүгін сен ұлттық ою элементтерін пайдаланып өз композицияңды жасайсың» деген нақты тұжырым оқушыға әрекетті жақсы түсіндіреді.

Сабақ барысында визуалды нұсқаулықтарды қолдану да нәтижелі. Практикалық жұмыстың кезеңдерін тақтаға, плакатқа немесе электрондық экранға ретімен көрсету оқушының өздігінен жұмыс істеуіне жағдай жасайды. Әсіресе күрделі тапсырмалар кезінде әр кезеңді көрнекі түрде көрсету мұғалімнің уақытын үнемдейді. Оқушы ұмытып қалған жағдайда мұғалімнен қайта сұрамай, нұсқаулыққа қарап әрекетін жалғастыра алады.

Сонымен қатар көркем еңбек сабақтарында шығармашылық шеберхана үлгісін қолдану тиімді. Мұндай ортада оқушы өзін тек тапсырма орындаушы ретінде емес, белгілі бір өнім жасайтын шығармашылық тұлға ретінде сезінеді. Сыныпта материалдардың ретімен орналасуы, жұмыс аймағының ыңғайлы ұйымдастырылуы, шығармашылық жұмыстардың көрмеге қойылуы және құралдардың қолжетімді болуы оқушының жұмысқа деген жауапкершілігін арттырады.

Шығармашылық шеберхана қағидаты оқушылардың өзара тәжірибе алмасуына мүмкіндік береді. Бір оқушы белгілі бір техникаға жақсы меңгерген болса, ол басқа оқушыларға түсіндіре алады. Мұндай жағдайда оқыту тек мұғалімнен оқушыға бағытталмай, оқушылар арасында да жүреді. Бұл ынтымақтастық мәдениетін дамытады.

Көркем еңбек пәнінде көрме ұйымдастыру да оқушы мотивациясын арттыратын тәсілдердің бірі. Сабақ барысында немесе оқу тоқсанының соңында оқушылардың үздік жұмыстарын мектеп қабырғасына, арнайы стендке немесе электрондық көрмеге орналастыруға болады. Өз жұмысының көпшілікке ұсынылғанын көрген оқушы еңбегінің бағаланғанын сезінеді. Бұл келесі жұмыстарды сапалы орындауға ынталандырады.

Көрмені ұйымдастыру барысында тек ең үздік жұмыстарды ғана емес, әртүрлі бағыттағы шығармаларды көрсету орынды. Бір жұмыстың композициясы сәтті болса, екіншісінің идеясы ерекше болуы мүмкін, үшіншісі материалды ұтымды қолдануымен ерекшеленеді. Осылайша әр оқушының жеке жетістігі көрсетіледі.

Заманауи технологияларды пайдалану барысында мұғалім оқушының ақпараттық қауіпсіздігі мен авторлық мәдениетін де қалыптастыруы қажет. Интернеттен алынған суреттер мен идеяларды дайын күйінде көшіріп пайдалану шығармашылық дамуға кедергі келтіреді. Сондықтан оқушыға визуалды материалды шабыт көзі ретінде пайдаланып, өзінің жеке идеясын жасау керектігін түсіндіру маңызды. Сондай-ақ өзге авторлардың еңбегіне құрметпен қарау, дереккөзді көрсету және дайын жұмысты өз жұмысы ретінде көрсетпеу туралы түсінік берілуі тиіс.

Цифрлық технологияны қолдану кезінде оқушыларға ақпаратты дұрыс іріктеу дағдылары да үйретіледі. Интернетте кездесетін барлық ақпараттың сенімді бола бермейтінін, визуалды материалдардың сапасы мен мазмұнына сын көзбен қарау қажеттігін түсіндіру қажет. Бұл да қазіргі заманғы медиасауаттылықтың маңызды бөлігі.

Көркем еңбек мұғалімінің өзі де үнемі кәсіби дамуда болуы керек. Заманауи педагогикалық технологиялар уақыт өте жаңарып, жаңа цифрлық платформалар, жаңа әдістер және жаңа шығармашылық бағыттар пайда болады. Сондықтан мұғалім өз тәжірибесін жетілдіріп, семинарларға, әдістемелік бірлестік жұмыстарына, кәсіби курстарға және тәжірибе алмасу шараларына қатысу арқылы білімін толықтырып отырғаны жөн.

Мұғалім жаңа технологияны қолданар алдында оның тиімділігін саралауы қажет. Кейбір жағдайда қарапайым әдіс күрделі цифрлық құралға қарағанда нәтижелі болуы мүмкін. Сондықтан басты мақсат технологияны қолданудың өзі емес, оқыту сапасын жақсарту болуы тиіс. Егер технология оқушының оқу мақсатына жетуіне, шығармашылық белсенділігінің артуына және практикалық әрекетінің сапасына ықпал етсе, онда оның қолданылуы орынды.

Қазіргі көркем еңбек сабағы дәстүрлі қолөнер мен заманауи технологияны бір арнаға тоғыстыра алатын кең мүмкіндікке ие. Бір жағынан, оқушы ұлттық өнерді, дәстүрлі бұйымдарды және халық шеберлерінің тәжірибесін зерттейді. Екінші жағынан, сол мұраны цифрлық дизайн, заманауи материалдар немесе жаңа композициялық шешімдер арқылы жаңаша интерпретациялайды. Бұл үдеріс мәдени сабақтастықты қамтамасыз етеді.

Ұлттық мұраны заманауи тәсілмен таныстыру әсіресе жас ұрпақ үшін маңызды. Егер дәстүрлі өнер тек өткен заманның ескерткіші ретінде түсіндірілсе, оқушы оған алыстағы құбылыс ретінде қарауы мүмкін. Ал оны қазіргі сән, интерьер, дизайн немесе графикамен байланыстыру арқылы ұлттық құндылықтың бүгінгі күнмен сабақтастығын көрсетуге болады. Осы арқылы оқушы өз мәдениетіне құрметпен қарайды және оны шығармашылық тұрғыдан дамытудың жолдарын іздейді.

Көркем еңбек сабағында оқушының өзіндік стилін қалыптастыруға да жағдай жасау қажет. Мұғалім барлық оқушыдан бірдей нәтиже күтпеуі керек. Шығармашылық жұмыс әр адамның жеке көзқарасын көрсетуге бағытталуы тиіс. Сондықтан бір тақырып бойынша әртүрлі композициялардың, түстердің, материалдардың және шешімдердің болуы қалыпты жағдай. Керісінше, бұл шығармашылық сабақтың басты құндылығы болып табылады.

Оқушының өзіндік стилі бірден қалыптаспайды. Ол түрлі өнер бағыттарымен танысу, материалдармен тәжірибе жасау, қателесу, өзгенің жұмысын талдау және өз тәжірибесін жинақтау арқылы біртіндеп дамиды. Мұғалім осы үдерісте оқушыны қолдап, оның ерекшелігін байқап, шығармашылық бағытын дамытуға көмектесуі тиіс.

Көркем еңбек пәнінде заманауи педагогикалық технологияларды қолдану арқылы оқушының коммуникативтік қабілеті де дамиды. Өз жұмысын таныстыру, идеясын түсіндіру, топ алдында сөйлеу, пікірталасқа қатысу және сұрақтарға жауап беру оның сөйлеу мәдениетін қалыптастырады. Әсіресе жобалық жұмыстардың қорытынды таныстырылымы оқушының өз ойын жүйелі жеткізуіне мүмкіндік береді.

Шығармашылық жұмысты қорғау барысында оқушы тек нәтижені ғана емес, оның қалай жасалғанын да түсіндіреді. Ол идеяның қайдан шыққанын, қандай материал пайдаланғанын, қандай қиындық болғанын және қандай шешім қабылдағанын айтып береді. Бұл рефлексиялық ойлауға және өз әрекетіне талдау жасауға үйретеді.

Мұғалім үшін де заманауи технологиялар оқушы жетістігін бақылауға қолайлы мүмкіндік береді. Цифрлық портфолио, бағалау парақтары, фотофиксация және шығармашылық күнделік арқылы әр оқушының даму деңгейін жүйелі түрде бақылауға болады. Бұл мұғалімге келесі тапсырмаларды жоспарлау кезінде нақты шешім қабылдауға көмектеседі.

Көркем еңбек сабағының тиімділігі тек дайын бұйымдардың саны немесе сапасымен өлшенбеуі керек. Ең басты нәтиже – оқушының шығармашылық ойлауының дамуы, жаңа идеяға ашықтығы, өз еңбегін бағалай білуі және эстетикалық мәдениетінің қалыптасуы. Заманауи педагогикалық технологиялар осы мақсаттарға жетудің маңызды құралы болып табылады.

Қорытындылай келе, көркем еңбек сабағында заманауи педагогикалық технологияларды қолдану білім беру үдерісін мазмұндық және әдістемелік тұрғыдан жаңғыртуға мүмкіндік береді. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, жобалық оқыту, проблемалық оқыту, саралап оқыту, сын тұрғысынан ойлау, ойын технологиялары, зерттеушілік тәсіл, STEAM бағыты, ынтымақтастықта оқыту және қалыптастырушы бағалау сияқты әдістер оқушының шығармашылық белсенділігін арттырып, оның өздігінен әрекет етуіне жағдай жасайды.

Заманауи сабақта мұғалім білімді дайын түрде жеткізуші тұлғадан шығармашылық үдерісті ұйымдастырушы маманға айналады. Ол оқушының идеясын қолдап, ізденісіне бағыт беріп, қажетті жағдай жасайды. Ал оқушы оқу үдерісінің белсенді қатысушысы ретінде өз білімін тәжірибемен ұштастырып, жаңа өнім жасап, оның нәтижесін бағалайды. Осындай өзара әрекет білім сапасының артуына және шығармашылық тұлғаның қалыптасуына ықпал етеді.

Көркем еңбек пәнінің мүмкіндігі кең. Ол оқушыға өнерді танытып қана қоймай, өмірде қажетті еңбек дағдыларын, эстетикалық талғамды, жауапкершілікті, дербестікті және шығармашылық көзқарасты қалыптастырады. Сондықтан пәнді оқыту барысында заманауи педагогикалық технологияларды жүйелі, мақсатты және оқушының жас ерекшелігіне сай қолдану маңызды.

Қазіргі мектепте оқушыны болашаққа дайындау тек белгілі бір ақпарат көлемін меңгертумен шектелмеуі тиіс. Білім алушы өзгермелі ортада өз орнын таба алатын, жаңа жағдайға бейімделетін, шығармашылық шешім қабылдайтын және үздіксіз білім алуға дайын тұлға болуы қажет. Көркем еңбек сабақтарында заманауи технологияларды тиімді пайдалану осы міндетті жүзеге асыруға нақты мүмкіндік береді.

Қорытынды. Көркем еңбек пәнінде заманауи педагогикалық технологияларды қолдану оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға, пәнге деген қызығушылығын арттыруға және практикалық дағдыларын жетілдіруге бағытталған тиімді педагогикалық құрал болып табылады. Әртүрлі инновациялық әдістерді жүйелі пайдалану арқылы сабақтың мазмұны жанданып, оқушының белсенділігі күшейеді. Жобалық, проблемалық, зерттеушілік, цифрлық және сараланған оқыту тәсілдері оқушыны өздігінен ізденуге, идея ұсынуға, шешім қабылдауға және еңбегінің нәтижесіне жауап беруіне үйретеді.

Заманауи технологияларды дәстүрлі қолөнермен, ұлттық мәдениетпен және практикалық әрекетпен ұштастыру оқушының ұлттық құндылықтарды құрметтеуіне және оларды қазіргі заман талабына сай қолдануына мүмкіндік береді. Мұндай сабақтарда оқушы тек белгілі бір бұйым жасау тәсілін үйреніп қоймай, эстетикалық мәдениетін, дүниетанымын, коммуникативтік және зерттеушілік қабілеттерін дамытады.

Сондықтан көркем еңбек мұғалімінің басты міндеті – жаңа педагогикалық технологияларды мақсатсыз көбейту емес, оларды оқу мақсатына сәйкес тиімді таңдап, оқушының шығармашылық әлеуетін ашуға бағыттау. Педагогтің кәсіби ізденісі мен шығармашылық ұстанымы неғұрлым жоғары болса, сабақтың нәтижелілігі де соғұрлым артады. Осы тұрғыдан алғанда, заманауи педагогикалық технологияларды орынды

қолдану көркем еңбек пәнінің білімдік, тәрбиелік және дамытушылық мүмкіндігін толық жүзеге асырудың маңызды шарты болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
2. Қазақстан Республикасының жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.
3. Көркем еңбек пәніне арналған жалпы білім беретін мектептің оқу бағдарламасы.
4. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы.
5. Әбенбаев С.Ш. Тәрбие теориясы мен әдістемесі. – Алматы.
6. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы.
7. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – Москва.
8. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – Москва.
9. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – Москва.
10. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – Москва.
11. Сластенин В.А. Педагогика. – Москва.
12. Кларин М.В. Инновации в мировой педагогике. – Москва.
13. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің әдістемелік ұсынымдары.
14. Қазіргі білім берудегі цифрлық технологиялар бойынша әдістемелік материалдар.
15. Көркем еңбек сабақтарын ұйымдастыруға арналған педагогикалық-әдістемелік жинақтар.

МАЗМҰНЫ

<i>Сүйеуова Айсұлу Нышанбайқызы</i> МЕКТЕП-ИНТЕРНАТТАҒЫ ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫ: ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУ МЕН ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕЛУ	4
<i>Романкулова Перизат Байжановна</i> КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҒЫНДА ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ	11